

"בנדיגו" – שילוב ארטילריה במענה לאיום טילי הקרקע-אוויר בחזית הדרום

מחבר: בני ארבל

מקור: "יסודות", גיליון 5 | 50 שנים למלחמת יום הכיפורים

הוצאה: המחלקה להיסטוריה בצה"ל

עורכים: יוגב אלבז, יניב פרידמן

שנת הוצאה: 2023

תקציר

מלחמת ההתשה הסתיימה באוגוסט 1970, לאחר שהסתבר כי המצרים הקימו מערך טילי נ"מ צפוף וקטלני לאורך התעלה. חיל-האוויר התקשה להתמודד עם המערך שסיכן את פעילותו בחזית. בין הפתרונות שנבחנו להתמודדות עם מערך הטילים, הוצע שימוש בארטילריה ארוכת טווח שתופעל נגד סוללות הטילים בטיווח מטוסים. למשימה זו הקים צה"ל 4 גדודי תותחים 175 מ"מ שסיפקה ארה"ב. הוכנה תוכנית מבצע שכונתה "בנדיגו" - מבצע נרחב, עתיר כוחות בשיתוף אוויר וארטילריה שנועד לשתק חלק ניכר מסוללות הטילים.

מלחמת יום הכיפורים פרצה בהפתעה שסיכלה את פריסת הכוחות למבצע. עם זאת במהלך המלחמה התעשת צה"ל. בקרבות יום 14 באוקטובר 1973 הופעלה לראשונה ארטילריה כבדה בטיווח מטוסים, והיא שיתקה סוללות טילים מצריות ממזרח לתעלה. בהמשך, לאחר הצליחה, המשיך צה"ל בפעילות נגד סוללות הטילים ממערב לתעלה בשיתוף ארטילריה, שריון וחיל-האוויר והביא לשיתוק כל הסוללות באזור הצליחה. מחקר זה יעסוק בפעילות הארטילריה.

"בנדיגו" – שילוב ארטילריה במענה לאיום טילי קרקע- אוויר בחזית הדרום במלחמת יום הכיפורים

בני ארבל¹

הקדמה²

בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים חלו תהפוכות במערך הפעלת סיוע האש לכוחות הקרקע של צה"ל. באופן מסורתי התבסס מערך הסיוע על שני מרכיבים: ארטילריה קרקעית, וחיל-האוויר. נראה כי פעילות כל אחד ממרכיבים אלה הוגבלה באמצעות מערכי האש הנגדית של האויב הייעודיים. המטוטלת נעה מצד לצד בהתאם לנסיבות. חולשתה של הארטילריה במלחמת ההתשה ביחס לארטילריה המצרית הטתה את הכף לכיוון הפעלת חיל-האוויר - רב המשאבים - כגורם המרכזי במאמץ האש הצה"לי במלחמת ההתשה. באותן שנים העמיד צה"ל את חיל-האוויר בעדיפות ראשונה במעלה בתקציב כגורם ההכרעה בהשגת עליונות אווירית ובסיוע לכוחות היבשה והים (כמחצית התקציב). אחריו עמד השריון ככוח

1 רס"ן (בדימוס) בני ארבל, שימש קשר"ג גדוד תותחנים 55, ראשון גדודי 175 מ"מ בצה"ל. ערב המלחמה הוא השתתף בהכנות למבצע "בנדיגו". במלחמה היה קשר"ג גדוד תותחנים מילואים בחזית הדרום. כיום הוא שופט בדימוס וחבר מערכת המגזין "תמיד תותחן".

2 במסגרת תפקידו נחשף כותב המאמר להכנות שנעשו בשנים 1971-1973 למבצע "בנדיגו", כולל אימון מערך הארטילריה הכבדה והקמת שלושת גדודי המילואים שנועדו ליטול חלק במבצע.

ההכרעה ביבשה.³ תקציב הארטילריה נדחק לקרן זווית. כדברי הרמטכ"ל בר-לב: "בארטילריה אנו רוצים את המינימום הדרוש".⁴

בהמשך מלחמת ההתשה הוגבל כוחו של חיל-האוויר באמצעות מערך נ"מ יעיל וקטלני שנערך נגדו. חיזוק מערך טילי הקרקע-אוויר (טק"א) של המצרים בקיץ 1970 בטיילים מתקדמים מסוג SA3 ו-SA2C והאבדות שסבל חיל-האוויר מפגיעותיהם, הגבילו את פעילותו בזירה. צה"ל נדרש למצוא פתרונות יצירתיים. אחד הפתרונות שנמצאו, היה רתימת הארטילריה ללחימה במערכי הטק"א המצריים. לשם כך הצטייד חיל-התותחנים בקני ארטילריה ארוכת טווח. במקביל הוכנה תוכנית מבצע מקורית בשם **"בנדיגו"** שמטרתה הייתה לשחק חלק נכבד מסוללות הטק"א באמצעות ירי ארטילריה ארוכת טווח בטיווח תצפיתני אוויר.

ההפתעה שבה נתפס צה"ל ביום הכיפורים התשל"ד, הביאה לכך שצה"ל לא היה ערוך עם פרוץ המלחמה לבצע את תוכנית "בנדיגו". חיל-האוויר אף לא הצליח לבצע את התוכניות שהכין ללחימה עצמאית משלו בסוללות הטק"א (תוכנית **"תגר"** בזירה המצרית. תוכנית **"דוגמן 5"** בזירה הסורית). הוא התקשה להתמודד עם מערך הטק"א בשמי הזירה ושחק את כוחותיו אגב תקיפות באזורים מוכי הטיילים (אמ"ט).⁵ רק ב-14 באוקטובר 1973 הפעיל צה"ל לראשונה ארטילריה שטיווח חיל-האוויר, וששיתקה סוללות טק"א.

בהמשך המלחמה, החל מיום 19 באוקטובר 1973, הצליח צה"ל להתעשת ולבצע מספר מבצעים ממערב לתעלה בשיתוף פעולה אוויר-קרקע, ובהם שותקו סוללות טק"א על ידי כוחות קרקע, כולל שריון, ארטילריה וחיל-האוויר. מבצעים אלה, שחלקם היו במתכונת מבצע "בנדיגו", טאטאו את טילי הקרקע-אוויר משמי זירות הלחימה בדרום ואפשרו לחיל-האוויר להושיט סיוע קרוב מסיבי לכוחות השדה.

3 יצחק גרינברג, "תכנון סדר הכוחות בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים", **עיונים בתקומת ישראל**, כרך 14 (2004), עמ' 393, 394.

4 דיון מטכ"ל 50/68, 12 דצמבר 1968, ארכיון צה"ל.

5 אלחנן אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, צה"ל-המחלקה להיסטוריה, 2013, עמ' 172.

המקורות למחקר

מחקר זה הוא המשך למחקרים קודמים שערכתי בשנים האחרונות, ומהם ניתן ללמוד על ההכנות לקראת מבצע "בנדיגו" ועל הפעלת אש יעילה על ידי חיל-התותחנים לשיתוק סוללות טק"א. המחקרים נערכו מנקודת מבט של כוחות היבשה בהסתמך על חומר ששחרר בהדרגה מארכיון צה"ל.⁶

בשלב הראשון נחשף חומר מארכיון צה"ל הנוגע להכנות צה"ל למבצע "בנדיגו". במשך הזמן שוחרר חומר ארכיוני נוסף הנוגע גם להפעלת הארטילריה במהלך המלחמה. החומר כלל חלק מיומני המבצעים של מת"פ (מפקד תותחנים פיקודי) הדרום וחפ"ק פיקוד הדרום. וכן רישומים שערך נציג מחלקת היסטוריה בחפ"ק פיקוד הדרום ("דבלה"). מצד חיל-האוויר נחשף חומר ארכיוני מועט מתקופת המלחמה שכלל תחקירים הנוגעים לתקיפת טק"א על ידי חיל-האוויר, ללא התייחסות לארטילריה. שורה אחת ביומן המבצעים של חפ"ק אוגדה 252,⁷ שנכתבה בבוקר 14 באוקטובר, ושבה תועדה הודעת מפקד הסיוע האוגדתי⁸ לחפ"ק האוגדה: **"התחיל בנדיגו קטן"**, מלמדת על חלקה של הארטילריה בקרב המשולב מאותו בוקר. במבצע נטלו חלק כוחות שריון וחי"ר (חרמ"ש וצנחנים) באזור ואדי מבעוק (דרומית למעבר המתלה), בסיוע מסיבי של חיל-האוויר וארטילריה.

ספריהם של מפקדים מצריים, ביניהם גנרל ואסל, מפקד ארמיה 3, ופריק אואל פאוזי, שהיה שר ההגנה בזמן מלחמת ההתשה, סיפקו את המענה החד משמעי לשאלה מהו אותו "בנדיגו קטן", שעד כה כמעט לא זכה לאזכור בכתובים. מסקנת המחקרים המצריים הייתה כי ירי הארטילריה ארוכת הטווח הישראלית הייתה הגורם שהביא לשיתוק סוללות הטק"א המצריות, ושאפשר לחיל-האוויר הישראלי שליטה מלאה בשמי גזרת הלחימה. כתוצאה מכך ניתן היה לנהל קרב משולב, חפוז אך יעיל, שהביא לחיסולם של הכוחות המצריים התוקפים (על הקרב, ראו בחלק ה' להלן).

6 בני ארבל, "תוכנית בנדיגו: התכנון הקפדני שנכשל בשדה הקרב", **תמיד תותחן** (ספטמבר 2020), עמ' 34; בני ארבל, "השתלבותה של הארטילריה בקרב ואדי מבעוק", **אתר עמותת המרכז למלחמת יום כיפור**.

7 **יומן המבצעים של חפ"ק אוגדה 252** מצוי באתר עמותת המרכז למלחמת יום כיפור בקובץ מסמכי אוגדה 252. יומני המבצעים נושאים כרונולוגית תאריך ושעת כל אירוע, וניתן לעקוב בקלות אחר הרישומים.

8 אל"ם יעקב ארז ז"ל, מפקד אגד ארטילרי 209 במלחמה.

חלק א': האתגר המתהווה: כיפוף כנף המטוס

מלחמת ההתשה שנערכה בחזית סיני החלה לפי הגרסה המקובלת בחודש מרץ 1969 והגיעה לסיומה בהסכם הפסקת האש בין הצדדים ב-7 באוגוסט 1970. הלחימה התאפיינה בחוסר סימטריה בין הכוחות הארטילריים בחזית. בעוד שישראל החזיקה בקו 3-4 גדודי חת"ם, החזיקו המצרים בקו כוח בהיקף של מאות קני ארטילריה. הארטילריה הישראלית, למותר לציין, לא הייתה במצב שאפשר לה להתמודד עם כוח אש בסדר גודל זה. הפתרון נמצא בשימוש בחיל-האוויר כקבלן העיקרי לייצור כוח האש בחזית.⁹

משלהי חודש יולי 1969 החל חיל-האוויר לתקוף באופן מסיבי את קו החזית המצרי, נוסף על תקיפות עומק שהחלו עוד קודם לכן. סוללות הארטילריה המצריות, שירו קודם לכן אש ללא הפרעה, שותקו; מחסני תחמושת חוסלו; עמדות ומתקני צבא, מתקני שליטה ומתקנים לוגיסטיים הופצצו באופן מסיבי. מערך טילי הטק"א הקיים שהתבסס על סוללות SA2, חוסל לחלוטין. התקיפות שהקנו לחיל-האוויר את הכינוי "**ארטילריה מעופפת**", היו כה מוצלחות עד שבסוף שנת 1969 לא ירתה הארטילריה המצרי אלא כ-100 פגזים ביום¹⁰ לעומת אלפי פגזים ליום שנורו לפני הכנסת חיל-האוויר לזירה.

בינואר 1970 נסע הנשיא נאצר למוסקבה וקרא לעזרה. הרוסים, שהיו בעלי אינטרס אסטרטגי במצרים ועניין לשמור על כבוד הנשק הסובייטי, החליטו להיחלץ לעזרת בני חסותם והתחייבו לספק להם בהקדם ציוד חדש. הספקת הציוד החלה תוך זמן קצר וכללה סוללות מן הדגמים SA3 - (נשק שטרם נראה באזור שלאמריקאים לא היה מענה נגדו) סוללות SA2 משופרים שעברו שדרוג לאור לקחי מלחמת וייטנאם, טילי כתף מסוג SA7 ("סטרלה"), סוגים חדישים של תותחי נ"מ מונחי מכ"ם וציוד מכ"ם חדיש.¹¹

9 ראודור רויכמן ובני ארבל, "מלחמת ההתשה: בין חיל-התותחנים "לארטילריה המעופפת", תמיד תותחן (ספטמבר 2020), עמ' 30.

10 שאול ברונפלד, "מ'הקיץ האלקטרוני' של 1970 לחורף 1973 - סיפור אובדן העליונות האווירית", **בין הקטבים** 12-11 (יוני 2017), עמ' 146.

11 דימה אדמסקי, **מבצע קוקוז - ההתערבות הסובייטית וההפתעה הישראלית במלחמת ההתשה**, מערכות/משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2006.

טילי ס.א. 3 שנתפסו שלל ידי צה"ל (צלם: טל אילן; באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית).

החל מחודש מאי 1970 החלו המצרים ופטרונים הרוסים לקדם את מערכות ההגנה האווירית החדשות בדרך של זחילה מזרחה לכיוון התעלה וחפירת עמדות לטילים.¹² הסוללות נפרסו בטקטיקה חדשה של חיפוי הדדי בין הסוללות. ב-30 ביוני הופלו 2 מטוסי פנטום, ומטוס שלישי נפגע בניסיונות תקיפה של הסוללות. בתחילת יולי הושמדו 5 סוללות, ונפגעו 2 במחיר אובדן מטוס פנטום נוסף.¹³

הפיקוד הישראלי החל להבין כי בפניו גורם שובר שוויון רב עוצמה, ושאינו בידיו את האמצעים הטכניים להתמודדות עימו. ב-18 ביולי 1970 נעשה שימוש באמצעי לוחמה אלקטרוניים שסיפקה ארה"ב לשם תקיפת סוללות טילים שאותרו. המחיר היה כבד: מטוס פנטום אחד הופל, ושני שנפגע, התרסק בנחיתת אונס בריפידים. אמצעי הלוחמה האלקטרוניים שסופקו

12 יואב גלבר, **התשה - המלחמה שנשכחה**, דביר, 2017, עמ' 452.

13 שם, עמ' 456.

נתגלו כבלתי יעילים.¹⁴ שר הביטחון דיין הגדיר את התקופה החדשה בלחמה כ"קץ אלקטרוני".¹⁵

בתחילת אוגוסט נתגלו סוללות בטווח 15 ק"מ מן התעלה. ב-3 באוגוסט ניסה חיל-האוויר לפתות את מערך הטילים המצרי לירות לעבר מטוסיו, לרבות ניסיון למשוך גם את הסוללות המחפות עליהן ולהשמידן. המארב עלה באובדן פנטום נוסף ופגיעה באחר שהצליח לנחות. מטוסי הפנטום היו המטוסים היחידים שניתן היה להפעילם נגד מערך הטק"א החד"ש.¹⁶ תוך כחודש ימים הופלו או נפגעו כ-15 אחוזים ממערך מטוסי הפנטום החדשים שהיו העילית של חיל-האוויר. אבדות אלה הניעו את ישראל להסכים להפסקת אש, תוך ידיעה שנפגעה עליונותה האווירית, שאלה התייחסה ישראל כגורם המכריע מלחמות.¹⁷

ברור היה למטה הכללי ולשר הביטחון כי מדינת ישראל אינה מסוגלת באמצעה הקיימים להתמודד עם איום הטק"א,¹⁸ שכן גם סוללות שנפגעו, תוקנו והופעלו מחדש.

חלק ב': התארגנות לקראת העימות הבא

מייד לאחר שפסקה האש בחצות יום 7 באוגוסט 1970, החלו המצרים להניע את סוללות הטילים קדימה.¹⁹ בלחץ אמריקאי לא הגיבה ישראל בחידוש מעשי האיבה. בתמורה התחייבו האמריקאים לצידה בטייל "שרייק" מתבייתי מכ"ס, בתותחים ארוכי טווח 175 מ"מ, בצידוד ל"א ועוד.

הגנת שמי זירת תעלת סואץ עניינה במקביל את שני הצדדים. המצרים עסקו בהקמת מערך טילי נ"מ לאורך כל התעלה ולעומק המערך. המערך שהוקם כלל עשרות רבות של סוללות וביניהן נוספו סוללות דמה, לרבות

14 ברונפלד, **הקץ האלקטרוני**, עמ' 149-150.

15 כדבריו בהופעה בטלוויזיה בליל שבת 20 במרץ 1970. ראו "דיין: הספקת טילי ס.א.-3 למצרים שלב ראשון בסובייטיזציה", **למרחב**, 22 במרץ 1970.

16 גלבר, **התשה**, עמ' 457.

17 עזר ויצמן ודב גולדשטיין, **לך שמים לך ארץ**, ספריית מעריב, 1975, הפרק "הטיל כופף את כנף המטוס".

18 נאמר בפורום מטכ"ל עם שר הביטחון. ראו ברונפלד, **הקץ האלקטרוני**, עמ' 150-151.

19 בר-יוסף, **הצופה שנרדם**, זמורה ביתן, 2013, עמ' 63.

דמי טילים באיכות גבוהה.²⁰ לקראת אוקטובר 1973 כלל המערך 45 סוללות SA2 ו-SA3, ונוספו עליהן 10 סוללות מתנייעות מסוג SA6. הדגם האחרון היה חדש, קטלני ומתנייע בזריזות, המערב לא הכירו כלל, ולא היה כל מענה לטיל זה. בעומק מצרים נפרסו עוד 100 סוללות ניירות ו-5 סוללות ניידות.²¹ היה זה מערך רב עוצמה שנפרס בחסות הפסקת האש.

לצה"ל היה ברור כי קיימת בעיה של ממש בהתמודדות עם מערך הטילים המצרי. מייד עם הפסקת האש באוגוסט 1970, החל חיל-האוויר להכין תוכנית בשם **"תגר"**, אשר שילבה הפעלת אמצעים קרקעיים ואוויריים לשיבוש מערך ההתרעה וחיסול הסוללות. התוכנית אמורה הייתה להתבצע בארבעה מטסים עם מרווח בן ארבע שעות בין תחילת מטס אחד לתחילת הבא בשילוב מסיבי של אמצעי ל"א. התוכנית עברה שינויים שונים במשך התקופה.²² בין היתר הוחלט לשלב בה כוחות ארטילריה, שחלקם יפגעו בסוללות הטק"א,²³ וחלקם האחר יירה פגזי מוך לשיבוש המכ"מים המצריים ודימוי נתיבי טיסה של מטוסים תוקפים.²⁴ חיל-האוויר הניח כי ביצוע תוכנית **"תגר"** יאפשר, עם סיומה, את פעילותו לסיוע קרוב לכוחות הקרקע תוך 24-36 שעות מפתיחת מעשי האיבה.²⁵

וכאן חוזר חיל-התותחנים לתמונה. החיל שסבל ממחסור בציוד, הן בכמות והן באיכות, נקרא להיכנס אל מתחת לאלונקה ולהשתתף במאבק לניקוי הרקיע שמעל שדה המערכה על מנת לאפשר חופש פעולה לחיל-האוויר.

עוצמתו הכוללת של חת"ם, בכל הגזרות, בתותחים בינוניים וכבדים (לא כולל מרגמות) עמדה ב-7 באוקטובר 1973 על כ-200 קני תותחים מתנייעים

20 הח"מ חזה בסוללות הניירות, כולל סוללות הדמיים ממערב לתעלה. גם הדמיים סומנו במפות הקוד כסוללות, ונראה כי המצרים ניידו את הסוללות והחליפון בדמיים. כך נצפו כל העמדות כתפוסות.

21 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 34.

22 מאיר פינקל, "פיתוח המענה לטילי הקרקע-אוויר ולתקיפת שדות תעופה", **יסודות** חוברת 3 (2022), עמ' 69.

23 "בנדיגו".

24 אג"ם א"א 209, **פקודת מבצע "אבק שריפה"**, 20 אוגוסט 1972, א"צ 1041-665.

25 קדם רמטכ"ל 25 באפריל 1973, **הצגת תכנונים אופרטיביים של חיל-האוויר**, א"צ תיק 51-264, 2016, עמ' 17; יוסי עבודי, "מה בין דוגמן לתגר", מכון האחים פישר למחקר אסטרטגי, אוויר וחלל, **פרסום מס' 27**, (אוקטובר 2005).

וכבדים²⁶ ועוד 24 קנים נגררים 130 מ"מ.²⁷ סד"כ קטן, שטווחו היה ארוך דיו לביצוע ירי על סוללות טק"א, נועד לשתי החזיתות. מחקר מדוקדק של כל המקורות הארכיוניים, מעלה כי הנתונים המדויקים של כלל הסד"כ הארטילרי היה ערב פתיחת המלחמה כדלקמן:

סד"כ חת"ם ערב מלחמת יום הכיפורים					
סוג כלי	פקוד צפון	פקוד דרום	עבודה/פקמ"ז	מטכ"ל	סה"כ
תומ"ת בינוני 155 מ"מ	33 5 מסגרות*	90 9 מסגרות**	23 2 מסגרות	-	146
תומ"ת כבד 175 מ"מ	-	-	-	48 4 מסגרות	48
תותח נגרר 130 מ"מ	-	-	-	24 2 מסגרות	24
מרגמות כבדות 160 מ"מ	24 2 מסגרות	36 3 מסגרות	12 מסגרת אחת	-	72
מכמ"ת 120 מ"מ	48 4 מסגרות	96 6 מסגרות***	32 2 מסגרות	-	176
מרגמות נגרות 120 מ"מ	36 3 מסגרות	-	84 7 מסגרות	-	120
תותחי שדה פריסט 105 מ"מ	24 2 מסגרות	-	11 מסגרות	-	35
תותחי 155 מ"מ נגרר	24 2 מסגרות	12-3 סוללות ("מרשל")	12 מסגרות	-	48
תותחי 122 מ"מ נגרר	-	-	24 2 מסגרות	-	24
מטל"ר 240 מ"מ	-	-	-	גדוד	12
רקטה עברי 290 מ"מ	-	-	-	מסגרת בהקמה	כ-12 משגרים
תותחים בנברונים 155 מ"מ	8	-	-	-	8

* אגד 282 בפצ"ן היה שלדי ללא גדודים בינוניים אורגניים.
 ** רוב גדוד המילואים הבינוניים היו בתקן חסר. כ-8 עד 9 קנים לגדוד.
 *** חלק מגדודי המכמ"ת 120 מ"מ היו בתקן של סוללות - 16 קנים.

26 חיים נאדל, **בין שתי המלחמות**, 2006, עמ' 289.
 27 בני ארבל, "שלל ערב", תותח 130 מ"מ, **תמיד תותחן** (אפריל 2019), עמ' 52.

מנגד הארטילריה המצרית כללה כ-1500-2000 קנים,²⁸ והסורית כללה 1,200 קנים.²⁹

חלק ג': גיבוש המענה – תוכנית מבצע "בנדיגו"

כאמור בחודש אוגוסט 1970 הסכימה ארה"ב לספק לצה"ל חבילת אמצעים, והספקתם נועדה למנוע את שבירת הפסקת האש. בין אמצעים אלה נמנו תותחים כבדים, ארוכי טווח, שיהיה בהם לשמש מענה קרקעי לשיתוק סוללות הטק"א. באוקטובר 1970 נשלחה משלחת חת"ם להתאמן על תותחי M107 – תותחים מתניעים 175 מ"מ ארוכי קנה וטווח של 32.8 ק"מ, שכונו "רומח". בחודש דצמבר כבר הוקם הגדוד הכבד הראשון גד"כ 55 שהיה הבסיס להקמת כל מערך תותחי הרומח בצה"ל. הגדוד התמקם בסיני מתוך מחשבה שסוללותיו תהיינה קרוב לתעלה. הגדוד כלל מלכתחילה חמש סוללות. שתיים מהן השתייכו בחירום לגדוד המילואים 329.³⁰

סוללת תותחי 175 מ"מ בתנועה בסיני (צלם: יונתן טל; באדיבות הצלם).

28 דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות, משרד הביטחון, 2003, עמ' 249; שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, מודן, 2013, עמ' 111.

29 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 85.

30 בני ארבל, "בראשית ימי הרומח", **תמיד תותחן** (ספטמבר 2018), עמ' 36.

נוסף על תוכניות "תגר" של חיל-האוויר, הוחלט במטה הכללי על הכנת תוכנית מבצע משותפת לחיל-האוויר ולחיל-התותחנים שתיקרא **"בנדיגו"**. לתוכנית היו גרסאות שונות, והכול בהתאם לפקודות אג"ם-מבצעים שהשתנו מעת לעת, למצאי הצפוי של הכוח הארטילרי ולגזרה שבה יופעל. מלכתחילה תוכנן לשלב בה בעיקר את המערך הכבד של תותחי הרומח וכן 2 גדודים של תותחי שלל ארוכי טווח 130 מ"מ. עקב מחסור בתותחים עם טווח מתאים נעשה ניסיון לשתף במבצע מערך ארטילרי "מקורי" שהתבסס על טנקי שלל מסוג טירן³¹ עם תותחי 100 מ"מ. לתותח הטיירן היה פגז נפיץ במשקל 15.8 ק"ג, וניתן היה לירות את הפגז, בהגבהה של 45 מעלות, לטווח העולה על 20 ק"מ.³²

הטיירנים חולקו ל"סוללות" עם 4 קנים שהופעלו לפי עקרונות ארטילריים. צוותי המפי"ק (מרכז פיקוד ירי קדמי) היו אמורים להיות אנשי חת"ם. אנשי הצוות היו לוחמי השריון שעברו הכשרה מיוחדת למשימה. כך, לכאורה, זכה חת"ם ב-9 סוללות נוספות שטווח קניהן עלה על טווח כל תותח מתנייע ששירת באופן פעיל בצה"ל במלחמת ההתשה, לפני ההצטיידות בתותחי הרומח. בסוף שנת 1971 נערכו ניסויים לשם הערכת יעילות הטיירנים כאמצעי ארטילרי לשיתוק הטק"א.³³ לאחר סדרת הניסויים הוחלט, ככל הנראה עקב יעילות נמוכה, שלא להשתמש בטיירנים כארטילריה.³⁴

ב-17 בספטמבר 1970 הפילו המצרים באמצעות טילי SA2 מטוס סטרטוקרוזר, אשר שייט במשימת צילום אלכסוני ממזרח לתעלה, ושבעה מאנשי הצוות נהרגו. למוחרת תקפו עשרה מטוסי פנטום שבע סוללות מצריות ב-12 טילי שרייק, שהיו אמורים להתביית על מכ"מ הסוללות.³⁵ צוותי הסוללות כיבו את המכ"מים, והטילים איבדו את דרכם. תקרית זו הבהירה את קשיי חיל-האוויר להתמודד עם הטק"א גם לאחר שהתקבל

31 טנקים רוסיים מדגם T54 ו-T55.

32 מאור לוי, **צה"ל וטנקי השלל – ממלחמת סיני ועד נגמשי ה"אכזרית"**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, באדיבות המחבר.

33 מסמכים מתיק א"צ 2016-264-21: אג"ם-מבצעים, **אימון טירנים – בליעה**, (1 בדצמבר 1971) עמ' 120; אג"ם מבצעים, "יחידות טירנים לבליעה (4/12/71)", עמ' 116; אג"ם מבצעים, **טירנים לבנדיגו – ארגון**, (4 בינואר 1972), עמ' 108. הדברים המופיעים להלן מבוססים על חומר ארכיוני שאושר לפרסום מארכיון צה"ל. התיק העיקרי הוא תיק מסמכי שמעון גולן, **קלסר 5 – "בנדיגו"**, 2016-21-264 וממנו נשאב החומר הבסיסי.

34 מכתב אג"ם-מבצעים לאג"ם פד"מ מיום 15 במאי 1972 בנושא "עדכון בנדיגו", א"צ, שם, עמ' 101.

35 ברונפלד, **הקץ האלקטרוני**, עמ' 165.

הציוד הנכסף מארה"ב. התקרית גם גרמה להפניית הזרקור לעבר הארטילריה. באותו מועד סד"כ הארטילריה ארוכת הטווח כלל את גד"כ 55 על 5 סוללותיו 175 מ"מ שחנה בסיני, וסוללת מילואים נוספת של גד"כ 329, ³⁶ וכן 2 גדודי 130 מ"מ שלל שטווח הירי שלהם היה 27 ק"מ, שנוספו לסד"כ. בסך הכול שירתו בחיל-התותחנים 12 סוללות של קנים ארוכי טווח שיכלו לפגוע בסוללות שבעומק המערך המצרי. ³⁷

תרגילי "בליעה"

לשם חידוש תוכניות מבצע "בנדיגו" ובדיקת כשירות ומוכנות יחידות האש הורה אג"ס-מבצעים על נקיטת שורת פעולות מייד לאחר אירוע הפלת הסטרטוקרוזר. כבר ביום 28 בספטמבר 1971 הוציא אג"ס-מבצעים שורת פקודות שהורתה על קיום סדרת תרגילי "בליעה" – תרגול וניסוי ירי של כלים ארוכי טווח על טק"א בטיווח אווירי – ועל ריענון "בנדיגו" באמצעות הצגת פקודות המבצע הקיימות. כל זאת לאחר שבבוקר אותו יום הוצגו התכנונים בפני הרמטכ"ל, אשר קבע כי יש לתכנן לאלתר תוכנית "בנדיגו" על בסיס הכוח הסדיר – גד"כ 55 ובו 5 סוללות ואגד ארטילרי 209. במקביל נקבע כי ייערך לאלתר תרגיל "בליעה" לסוללות הטירנים על מנת לבדוק את כשירותן לירי ארטילרי על סוללות טק"א. ³⁸

ביום 5 באוקטובר 1971 נועד דיון באג"ס-מבצעים, ובו הציג פיקוד הדרום את מתווה תכנון תוכנית "בנדיגו" ³⁹ שכלל 3 אופציות: "בנדיגו סדיר", "בנדיגו כולל", ו"כולל" לרבות אזור פורט סעיד. הסד"כ הסדיר כלל את גד"כ 55 עם 5 או 6 סוללות 175 מ"מ (דהיינו כולל הקנים של גד"כ 329). לצידו עמד סד"כ תותחי 155 מ"מ הסדיר בסיני, כולל תגבור סוללות מבסיס הדרכה 9 וגדוד 405. בסד"כ המילואים נוספו גדוד 130 מ"מ וגדודי מילואים 155 מ"מ שונים לפי תוכניות תעסוקת המילואים בסיני. במקביל הוחלט לתרגל ולבדוק, עוד בחודש אוקטובר, את כשירות סוללות הטירן וגדודי 130 מ"מ. ⁴⁰ תרגול הירי נעשה בטיווח על ידי מטוסים וקת"ק.

36 גד"כ בגד"כ 55, שהחזיק גם את הסוללות של גד"כ 329.

37 הסד"כ ארוך הטווח מפורט במכתב אג"ס-מקתמ"ר לאג"ס-פד"ם ואחרים' בנושא תרגיל קשר "בליעה" (6 באוקטובר 1971), א"צ, שם, עמ' 147; מכתב אג"ס-מבצעים בנדון (10 באוקטובר 1971), שם, עמ' 149.

38 מברק בהול אג"מ/מבצעים מיום 28/9/1971 בנדון "בליעה" – בנדיגו – דיון, שם, עמ' 131.

39 מברק אג"ס-מבצעים מיום 3 באוקטובר 1971 בנדון: "הצגת בנדיגו סדיר", שם, עמ' 140.

40 שם, מברקים בעמ' 132, 137.

סוללות הטירן ו-130 מ"מ לא עברו את מבחני הכשירות. בסוללות הטירן נתגלו כשלים רבים: פיזור ירי של 600 מ', חוסר הקבלה בין הקנים, ופגיעות רסס מועטות במטרה. נעשו ניסיונות שונים לתקן את התקלות, אך לבסוף, בחודש מרץ 1972, הוחלט להוציאו מהסד"כ המיועד ל"בנדיגו".⁴¹

פיזור הפגיעות של תותחי 130 מ"מ היה בתחילה רחב מאוד והגיע ל-1200 מ'. בירור שנערך לאחר התרגיל, העלה תקלות בכיול התותחים ושימוש בסדרות תחמושת שונות.⁴² בהמשך, לאחר כיול התותחים והאחדת סדרות הייצור של התחמושת, נערכו עוד שני תרגולי "בליעה" בחודש נובמבר, ובכך התקלות נפתרו. בחודש נובמבר 1971 החל חת"ם בהנחיית אג"ס מבצעים לקיים תרגילי "בליעה" לכל המערך הקני שכלל את א"א 209, גדודי הרומח 55 ו-329 ושני גדודי 130 מ"מ. זאת לאחר תרגיל טלפונים שתוכנן לכל קציני המערך כבר ב-5 באוקטובר 1971, והוראה על הכנתו באגד 209 הועברה למוחרת.⁴³

בהמשך נערך בחודש דצמבר בציר האימונים "בלוקדה" (מדרום-מזרח לרפידיים) תרגיל "**בליעה**" לגד"כ 55. בתרגיל השתתפו 2 סוללות מלאות ו-4 סוללות שלדיות עם קנה אחד שייצגו את כל מערך תותחי 175 מ"מ. הטיווח תורגל על ידי מטוסי תצפית עיט (סקייהוק). בתרגיל, שניהל א"א 209, נצפו פגיעות טובות במטרות שייצגו סוללות טק"א.⁴⁴

חיל-האוויר

בתוכנית השתתף חיל-האוויר באופן פעיל כגורם הטיווח. חיל-האוויר הקצה למשימת "בנדיגו" מטוסי עיט דו-מושביים של טייסת 102 וטייסת קרב מתקדם של בית הספר לטיסה. המטוסים צוידו במשקפת מיוצבת מיוחדת לשימוש התצפיתן שבמטוס. נקבע שהתצפיתנים יהיו אנשי חיל-האוויר, לאחר שנכשלה הפעלת קציני חת"ם כתצפיתני אוויר ("מת"ץ"). לביצוע הוקצו עד 8 מטוסי עיט - לפי סוג המשימה - שאמורים היו להיות בכוננות 12 שעות.⁴⁵ כמו כן ניתנה הוראה להכין 2 מטוסים נוספים לשעת הצורך.

41 שם, עמ' 154, 135, 140.

42 שם, עמ' 153, 145, 164, 154.

43 מברק אג"ס-מקתמ"ר מיום 6 באוקטובר 1971, הנדון: "תרגיל קשר "בליעה", שם, עמ' 147.

44 מברק אג"ס-מבצעים מיום 8 בדצמבר 1971, הנדון: תרגיל "בליעה" - א"א 209, שם, עמ' 114.

45 מפקדת חיל-האוויר, פקודת מבצע בנדיגו גלדיאטור אבק שריפה. א"צ תיק 308-78/1976.

המטוסים היו אמורים לטוס בקו ישר ובגובה רב מחוץ לאזור מוכה הטילים. על הטייס היה לעקוב אחר שיגורי טילים לעברו ולהתרחק לאלתר, ככל שיגלה שיגורים לעברו. לשם הקלת התקשורת בין התצפית לסוללה נקבעה שיטת טיווח על פי השעון: התצפיתן ידווח על הנפילות לפי מרחק וכיוון השעה, והשעה 12 היא הצפון; ומפי"ק הסוללה יתרגם את מיקום הנפילה על לוח הארטיילריה.⁴⁶ הסוללות ומפקדות הגדודים צוידו במכשירי קשר מ"ק 660 לקשר קרקע-אוויר, והוראות הקשר, כולל אותות קריאה, הוכנו מראש בפקודות. יוזם הקשר בעת הטיווח אמור להיות הטייס. בתרגיל תורגלו גם התצפיתנים בזיהוי נפילות פגזי הטיווח בשטח ובהבחנה בין אש נ"ס שלנו לאש טיווח. לשם כך שותפו בתרגיל גם סוללות תותחים בינוניים 155 מ"מ של א"א 209.

הרחבת תוכניות "בנדיגו"

בתחילת שנת 1972, נכלל כל המערך הקני ארוך הטווח במסגרת תוכניות "בנדיגו". במהלך אותה שנה הוכנו ועובדו תוכניות "בנדיגו" שונות,⁴⁷ ואליהן נוספה תוכנית "אבק שריפה"⁴⁸ – תוכנית לירי של מוץ ארטילרי לשיבוש מכ"ם.⁴⁹ למסגרת מבצע "בנדיגו" הוספה תוכנית לירי אש נ"ס (נגד סוללות) על סוללות ארטילריה של האויב שסיכנו את הסוללות שירו על הטק"א. התכנון הכולל שאב אליו כמעט את כל מערך התותחים הבינוניים של פיקוד הדרום, על שלושת האגדים האוגדתיים שלו,⁵⁰ ואת כל האגד המטכ"לי. בינתיים הוסב גד"כ 647, גדוד רומח נוסף שצורף גם הוא לסד"כ "בנדיגו".⁵¹

כחלק מן התכנון הורה אג"ס-מבצעים לא"א 209 לתכנן ולבצע תרגיל משימתי מדגמי "בליעה" בסוף חודש מאי 1972.⁵² התרגיל אמור היה לאמן

46 שיחה עם אל"ם (במיל) משה רונן, שהיה קע"ת בגד"כ 55 בעת התרגיל.

47 פקודות מבצע "בנדיגו" סדיר ו"בנדיגו" כללי, שם.

48 פקודות "אבק שריפה" ל"בנדיגו", שם.

49 "מוץ" הוא אמצעי שיבוש או הטעיה של מכ"ם היוצר "ענן" של סיבים או רצועות דקות העשויים מתכת קלה. עפ"י שיחה מיום 9 בפברואר 2023 עם תא"ל (בדימוס) אברהם בר-דוד, המוץ נורה באמצעות תחמושת תאורה 155 מ"מ שהוסבה לצורך זה.

50 בכל אחת משלוש האוגדות שבפיקוד דרום נכלל אגד ארטילרי שכלל שלושה גדודי תומ"ת 155 מ"מ.

51 פקודות מבצע "בנדיגו" סדיר ו"בנדיגו" כללי.

52 ראו מכתב אג"ס מבצעים: תרגיל "בליעה" – א"א 209 (17/4/1972), א"צ 2016 – 21-264, עמ' 102.

הן את חיל-האוויר והן את הארטילריה בתנאים קרובים לתנאי אמת. התרגיל כלל את גד"כ 55 (4 סוללות רומח) ואת א"א 209 (3 סוללות 155 מ"מ מגד"ב [גדוד בינוני] 402). תורגל בו טיווח מקביל באמצעות 4 מטוסים במקביל לירי אש נ"ס על ידי גדודי 155 מ"מ, ומטרתו הייתה גם לתרגל את הטייסים להבחין בין אש נ"ס לבין ירי הטייווח. עוד תורגלו החלפת מטוס תצפית תוך כדי טיווח, דילוג לעמדות חליפין והמשך העסקה מדויקת, והעתקת אש ממטרה למטרה תוך יישום נתוני הטייווח. כן תורגל דילוג סוללות עקב אש נ"ס והמשך ירי.⁵³

התרגיל, שנערך בשטחי האש של ציר "בלוקדה", נחשב באותם ימים תרגיל צה"לי מרכזי, ועל כך מעידה נוכחות צמרת הפיקוד, כולל הרמטכ"ל וסגנו. תורגלו בו משימות שנדרשו לביצוע מבצע משולב, שטרם בוצע בעבר. הוכח כי הרעיון שעמד בבסיס התכנון הוא ישים. התרגיל נחשב להצלחה, ולצידה הופקו לקחים. לצורך יישום הורה פד"ם לא"א 209 לתכנן ולהכין פקודות "בנדיגו" בארבעה מתווים.⁵⁴

א. **"בנדיגו" סדיר** - יבוצע תוך 48 שעות מקריאה. מתוכנן ירי על 16 סוללות בגזרה המרכזית והדרומית. 6 מטוסי עיט יטווחו, ולצורך ירי על סוללות טק"א הוא יכלול 3-4 סוללות מגד"כ 55 ו-2 סוללות בינוניות מהגדודים שהחזיקו בקו בגזרה. הגדוד העורפי של א"א 209 נועד לירות פגזי מוץ (מבצע "אבק שריפה").

ב. **"בנדיגו" כולל** - יבוצע תוך 60 שעות מקריאה, וכשמו כן הוא. כולל את כל המערך הכבד של צה"ל - 3 גד"כ בצירוף 2 גדודי 130 מ"מ ושתי סוללות בינוניות - סה"כ 17 סוללות תותחים לירי על טק"א. 18 סוללות בינוניות נוספות מכל שלושת האגדים האוגדתיים בפיקוד וגדוד 405 מהעתודה המטכלית יועדו לירי אש נ"ס ומוץ.

ג. **"גלדיאטור"** - תכנון מקומי. התכנון המקומי נועד לירי לפי הצורך על טק"א מזדמנים המפריעים לטיסות סיור וצילום. נועד להתבצע על ידי גד"כ 55 וסוללות בינוניות של גדודי הקו. נקבע כי לפי הצרכים גד"כ 55 יפעל בגזרה או שתיים ויפרוס 2 סוללות לכל גזרה.

⁵³ כך עולה מפקודת התרגיל וכפי שמסר תא"ל (בדימוס) אריה מזרחי בשיחה עם הכותב.

⁵⁴ כל ההנחיות והפקודות, לפי שלבי התכנון השונים ושינויים בסד"כ, מצויים בתיקי ארכיון צה"ל. הנחיות מפורטות ביותר של אג"ם פיקוד הדרום מצויות בתיק א"צ 2016-264-21 החל מעמוד 51 ועד עמוד 96. הפקודות שהופצו מייד לאחר התרגיל על ידי אגם א"א 209 מצויות בתיק א"צ 309-78/1976: **"גלדיאטור" - "בנדיגו" - "אבק שריפה"**. תיק זה כולל את כל ארבע הפקודות הרלוונטיות.

ד. **"גלדיאטור" צפון** – תכנון שנועד להשמדת סוללות הטק"א שבגזרת פורט סעיד על ידי סוללת רומח אחת וסוללת קו בינונית, במקרה של חידוש ההתשה.

אגד ארטילרי 209⁵⁵ בפיקוד יעקב עקנין הכין פקודות מבצע מפורטות לביצוע⁵⁶ בהתאם להנחיות הפיקוד. התכנונים קבעו מיקומי עמדות ועמדות חליפין; הקצאת כוחות ומשימות; הוראות הפעלת אש; שלבי ביצוע ודילוג בין גזרות; הקצאת תחמושת למשימות; הוראות דילוג לעמדות חליפין. עוד נכתב כי סוללות 130 מ"מ לא ידלגו אלא יינטשו, ולוחמיהן יפנו מהעמדה באמצעות זחל"מים. כן הוכנו כל הנספחים המקובלים: שליטה, מנהלה וכיוצא בהם.

בפקודה נקבעו כוחות נספחים שישתתפו בביצוע: תצפיות מגלי רשף (מגל"ר) שיפרוס גדוד איכון (גד"א) 874 בתעוזים לצורך גילוי סוללות אויב; תק"שי (תאי קשר) מטאורולוגיה. שיפורים נוספים היו מחשבי ירי (משפר) לגדודי הרומח ופריסת שדות מטענים לחיקוי ירי (אמונלים) שיופעלו בד בבד עם ירי הסוללות לשם הטעיית אמצעי האיכון של האויב. במקביל הכינה מפקדת קצין הקשר והאלקטרוניקה תכנון מפורט של פריסת כוח לוחמה אלקטרוני לאורך ציר החת"ם שיפעיל אמצעי ל"א לשם חסימת מערכות הקשר של סוללות הטק"א.⁵⁷

התוכניות השתנו מעת לעת, אך התכנון הבסיסי והסד"כ שכלל 3 גדודי רומח, 2 גדודי 130 מ"מ ואת גדודי 155 מ"מ של שלושת האגדים האוגדתיים, נותרו בעינם. בינתיים הוקם גד"כ 412 – גד"כ מילואים רביעי שתוכנן לפעול בדרום גזרת התעלה לפי הפקודה האחרונה שהוציא א"א 209 ב-24 ביולי 1973. גד"כ המילואים 647 הועבר לפיקוד הצפון על מחסני החירום שלו. הימ"ח הצפוני אמור היה לשמש בעת הצורך גם סוללה של גדוד 55 שהייתה מועלית בעיתות חירום לרמת הגולן.⁵⁸

55 האגד הסדיר של אוגדה 252 – אוגדת "סיני" באותם הימים.

56 בהתאם לארבעת המתווים שפורטו בהנחיית אג"מ פד"מ לעיל – ה"ש-54.

57 פקודת ס' קשר"ר. א"צ עמ' 174.

58 סקירת המת"פ תא"ל (בדימוס) אברהם בר־דוד ביום 22 בפברואר 1974 באג"ם מה"ד היסטוריה. א"צ, תיק 157/11/1986.

חלק ד': פרוץ המלחמה – חלום ושבר

מבצע "בנדיגו" תוכנן לכאורה לביצוע בתנאים סטרייליים. הונח כי לצה"ל תיתן התרעה מודיעינית בת כמה ימים לפני פרוץ המלחמה ולפחות 24 עד 48 שעות.⁵⁹ התרעה זו הוערכה כשהות מספקת לערוך את כוחות "בנדיגו" בקו. 48-24 שעות נדרשו לביצוע על ידי הצבא הסדיר ו-60 שעות לסד"כ הכולל.⁶⁰ הצפי היה כי לקראת מלחמה יוכל צה"ל לפרוס את מלוא כוחותיו בקווי המגע תוך 150 שעות.⁶¹

הרמטכ"ל דוד אלעזר הבהיר במספר הזדמנויות כי התרעה של פחות מ-36 שעות תהיה **"מקרה קטסטרופה"**.⁶² ואכן בתרגיל המטכ"ל **"איל ברזל"** שנערך בקיץ 1972, הביעו כמה מן הדוברים הסתייגות אשר למשך ההתראה, לתנאי פתיחת הקרבות, ולהשפעתם על ביצוע תוכנית "בנדיגו". מפקד הפיקוד שרון חזה לעניין ביצוע "בנדיגו" שני מצבים: "מצב שבו אנו פותחים במתקפה" [סיטואציה בלתי סבירה לדעתו], והמצב הסביר יותר "שהמלחמה מתחילה במאמץ נוסח 'מלחמת ההתשה'. ברגע שנוצר מצב של תזוזת כוחות [...] אין אפשרות פה, בלהט הקרב, ליצור את כל העמדות שנקבעו ל"בנדיגו".⁶³ גם אלוף שמואל גונן (גורודיש) הגיע למסקנות דומות, ולדבריו: "לא ניתן יהיה לבצע 'בנדיגו' במקרה של צליחה מצרית", ועל כן צריך לתכנן גם תוכנית חליפית ל"בנדיגו" למקרה שהמצרים יצליחו קודם לכן.⁶⁴ הרמטכ"ל הבהיר ש"בנדיגו" היא פעולה הכרחית שאין לוותר עליה, שכן השמדת הטק"א הינו שלב חיוני במלחמה "העניין הוא בר ביצוע, לאור ציפיותינו שתהיה התרעה מספקת של 48-72 שעות".⁶⁵ מכל מקום הורה הרמטכ"ל לתכנן תוכנית שתתחשב גם במצב של צליחה מצרית.

59 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 30.

60 כמפורט בהוראות לתכנון שהוציא אג"ם פד"ם לתוכניות "בנדיגו" השונות המצויות בתיק א"צ: מבצע "גלדיאטור" (על ידי הגדודים הסדירים שבסיני – 24 שעות, מכתב אג"ם פד"ם מיום 16 ביוני 1972, עמ' 90; "בנדיגו" סדיר – 48 שעות, מכתב אג"ם פד"ם מיום 18 ביוני 1972, עמ' 51; "בנדיגו" כולל – 60 שעות, שם, עמ' 90.

61 חיים נאדל, **בין שתי המלחמות**, מערכות, 2006, עמ' 112.

62 אורי בר-יוסף, **מלחמה משלו**, דביר, 2021, עמ' 41.

63 סטנוגרמת כנס סיום **"איל ברזל"** מיום 6 באוגוסט 1972, עמ' 9. התדפיס מצוי באתר האינטרנט של חטיבה 14: <http://www.hativa14.com/2014/05/1798>.

64 שם, עמוד 13.

65 שם, עמ' 15.

ההסתייגויות לגבי סיכוייה הקלושים של תוכנית "בנדיגו" במקרה של צליחה מצרית עם פתיחת המלחמה נותרו אות מתה. כיום ידוע לנו כי בידי צה"ל היו תוכניות הצליחה המצריות עוד קודם למלחמה.⁶⁶ מידע זה, בשילוב מסקנות "איל ברזל", היה אמור לעורר את הקברניטים לשנות את תוכניות "בנדיגו". אך לא ננקטה כל פעולה של ממש. כך, ביום 26 ביולי 1973 פורסמה - תוך התעלמות מהמסקנות שהוסקו בתרגיל "איל ברזל" - פקודה סיוע עדכנית ל"בנדיגו",⁶⁷ ועקרונותיה זהים לתוכניות הקודמות, פרט לשינויים במיקומי מטרות, החלפת גד"כ 647 בגד"כ 412 ופרטים נוספים שאינם משנים את עקרונותיה הבסיסיים של התוכנית.

ביום הכיפורים התשל"ד בשעה 1220, שעה וחצי לפני פרוץ הקרבות, מסר הרמטכ"ל למפקד פיקוד הדרום הנחיות לקראת המלחמה. בין היתר ניתנה ההנחיה: "הבנדיגו" בתעלה יהיה ביום א' אחה"צ או יום ב' לפני או אחרי הצהריים".⁶⁸

הרמטכ"ל הורה, אך כידוע לכולנו בהתאם לתיאוריה שניסח מהנדס הטילים מרפי: "Anything that can go wrong will go wrong".⁶⁹ התרחיש שיש שכיני אותו "**מקרה הקטסטרופה**" - תרחיש שבו תהיה לנו התרעה של פחות מ-48 שעות, ושעליו התריע הרמטכ"ל בסיכום "איל ברזל" - אכן התממש. ב-6 באוקטובר 1973 צלחו המצרים את התעלה בהתרעה של שעות ספורות. המצרים השתלטו תוך זמן קצר על רצועת שטח שממזרח לתעלה, תפסו חלק מעמדות "בנדיגו" ואיימו באש ישירה על האחרות.

יחידות חיל-התותחנים שנועדו לביצוע תוכנית "בנדיגו", לא היו ערוכות לכך כמעט בכל מהלך המלחמה. גד"כ 55 בפיקוד סא"ל שרגא בן צבי ז"ל, פרט לסוללה, הצטייד בכלי הימ"ח של גד"כ 647 ופרס בחזית הצפון, וממילא לא יכול היה למלא את תפקידיו על פי תוכנית "בנדיגו". גד"כ 412 הועבר לצפון, ואילו גד"כ 647 הורד דרומה.⁷⁰ גדודי 130 מ"מ נשלחו בבהילות לצפון. כוח הארטילריה המועט שנפרס בחזית הדרום בתחילת

66 גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, עמ' 111; בריינס, **מלחמה משלו**, עמ' 161.

67 **אגד ארטילרי 209 אג"ם, "בנדיגו" - פקודת סיוע**, א"צ תיק 165-1041/1984.

68 **יומן רל"ש הרמטכ"ל, שעה 061220**, א"צ 383-348/1975.

69 "אם משהו יכול להשתבש, הוא ישתבש".

70 בניגוד לפקודת "סלע" ופריסת הכוחות, ולפיה גד"כ 647 יועד לצפון וגד"כ 412 לגזרה הדרומית בסיני. **פיקוד צפון, אגם, פקודת סלע צפון 73**, א"צ 187-264/2016, עמ' 37.

המלחמה, לא היה מסוגל לבצע את כל משימות האש שנדרשו עם פרוץ מעשי האיבה. עיקר כוחות מילואי התותחנים החלו להגיע לחזית רק החל מליל 8 באוקטובר 1973. פריסת כוחות החת"ם בקו התעלה הייתה מזרחית לציר החת"ם, וקשתות הטווחים שלהם לא כיסו את סוללות הטק"א. ברור כי בתנאים אלה לא ניתן היה לבצע כל תוכנית "בנדיגו" שהיא.

ביום 9 באוקטובר 1973 הושלמה עיקר פריסת כוחות הארטילריה בחזית הדרום. כל היחידות פרסו מחוץ לטווח פגיעה בטק"א. לחזית הגיעו שני גדודים כבדים 175 מ"מ. גד"כ 647 ושתי סוללות מגד"כ 329 פרסו בציר "עטיפה" (ציר המיתלה) ממזרח לצומת המיתלה-עטיפה-עזבון-מבדיל. הסוללה הסדירה מגד"כ 55 (מרתון 43),⁷¹ שבימים כסדרם הייתה פרוסה בתעוז "כישוף" על ציר החת"ם, דילגה מזרחה על ציר "עכביש" לעמדת "ענוש" בציר "עכביש" 66 סמוך לטסה, בעורף א"א 214 של אוגדת שרון 143. לידה פרסה הסוללה השלישית של גד"כ 329.

ביום 13 באוקטובר 73 תקפו מטוסי האנטר עיראקיים שהוצבו במצרים, את הסוללה של גד"כ 329 והוציאה מכלל שימוש.⁷² בחזית הדרום נותרו 6 סוללות 175 מ"מ. מתוכן 5 סוללות בגזרת אוגדה 252, באזור המיצרים בדרום, וסוללה סדירה אחת בגזרה המרכזית על ציר "עכביש". כך למעשה נכנס צה"ל אל תוך המלחמה בחזית הדרום בימים הקשים של תחילתה, בלא שבוצע מבצע "בנדיגו", שנתפס על ידי הרמטכ"ל כהכרחי.

כיוון שלא ניתן היה לבצע את "בנדיגו", וחיל-האוויר הפסיק ב-7 באוקטובר 1973 את ביצוע מבצע "תגר" נגד סוללות הטק"א, נותרו סוללות הטק"א הצפופות הפרוסות ממערב לתעלה תקועות כעצם בגרוננו. תחום הכיסוי שלהם (אזור מוכה טילי קרקע-אוויר - אמ"ט) השתרע ברציפות, קילומטרים ממזרח לתעלה⁷³ - עובדה שגרמה לאבדות קשות לחיל-האוויר. רק מיום 14 באוקטובר 1973 החלו כוחות הקרקע לחום בסוללות אלה. היה זה מאבק משולב של ארטילריה, אוויר ושריון בטק"א, כולל מספר ביצועי ירי מוצלחים בטיווה מטוסים (בטכניקת "בנדיגו"), וירי ארטילרי תוך הכוונה בתצפיות מהקרקע.

71 משום מה ניתן לה אות קריאה מיוחד. אות הקריאה של גדוד 55 היה "מגן". ידיעה אישית של הח"מ.

72 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 321; **מחברות רמ"ח היסטוריה אברהם איילון (לנטש)**, א"צ 2073/138/1999, עמ' 149; הכותב היה עד לאירוע.

73 ראו **אטלס מלחמת יום הכיפורים**, אג"ם/מה"ד היסטוריה, מאי 1983, מפה מספר 2, אתר המרכז למלחמת יום כיפור: <https://kipur-center.org/document-archiv>; **מחברות לנטש**, עמ' 150: זיהוי העברת 2-3 סוללות ס.א. 2 לגדה המזרחית; בר-יוסף, **מלחמה משלו**, עמ' 162.

חזרנו לעצמנו: קרבות 14 באוקטובר - כללי

כידוע, יום 14 באוקטובר 1973 היה יום המהפך במלחמה בחזית הדרום. הצבא המצרי החל להתקדם בחמישה ראשי חוד משוריינים מזרחה, תוך שהוא יוצא מתוך אזור מטריית הטילים שהגנה עליו ממערב לתעלה. לשם הרחבת מטריית הטילים העבירו המצרים 14 סוללות טילים אל מזרח התעלה ופרסו אותן לכל רוחב החזית.⁷⁴

הקרב שנערך לכל רוחב החזית, התנהל בעיקר בין כוחות השריון של שני הצדדים בסיוע ארטילרי. במקורות נמצא חומר מועט על ירי ארטילרי על סוללות הטק"א המצריות שהועברו לגדה המזרחית. ידוע כי פיקוד הדרום דרש הפעלת ארטילריה נגד הסוללות לרוחב כל החזית, ושר הביטחון ששהה אותו יום בחפ"ק הפיקוד, יחד עם בר־לב, גורודיש, נציג חיל־האוויר שפר (שטופר) ומת"פ דרום, התעניין בירי הארטילרי על סוללות הטק"א. וכך נרשם השיח:⁷⁵

"השה: התשובה הטובה ביותר לטילי הנ"ט [כך נרשם בטעות, אולם ברור כי הכוונה לטילי הנ"מ, ב"א] זה ארט'.

שטופר (ח"א): אין בעיות טילים.

שמוליק [מפקד הפיקוד, ב"א]: הולך טוב מאוד. ליום הזה חיכינו.

מת"פ דרום: דפקנו על 4 סוללות.

השה: כל זמן שהארט' שלנו מגיעה לתעלה, הם לא יוכלו להעביר טילים.

השיחה בסוגיה מתחדשת כעבור כשלוש שעות, כאשר השר חוזר לחפ"ק:⁷⁶

שר (לשטופר): מה עם סוללות נ"ט (נ"מ, ב"א) האם באמת אין?

תשובה (שטופר): עכשיו יש, אבל יש לנו ארט' עליהם.

בר־לב: שמוליק, עליך לשבת עם ארטילריסט ולתאם.

שבתאי - נציג ארט' (סא"ל): בצפון (ששון) [הכוונה לכוח נמר

74 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 309, 330.

75 **מחברות לנטש** מיום 14 באוקטובר 73 שעה 1045.

76 **מחברות לנטש**, עמ' 170.

בפיקוד ששון יצחקי, ב"א] לא מגיעה חלק מהארט' למים, אבל מעסיקים את כל הטילים.

שמוליק: מורה לירות כל הזמן."

בסיכומו של יום נראה כי פרט לגזרה הדרומית של התעלה, אזור המעברים שעליו הגנה אוגדה 252, נפגעו עוד 2 סוללות טק"א ממזרח לתעלה. לפי תחקירי חיל-האוויר הותקפה ב-15 באוקטובר 1973 סוללת טילי SA2 ממערב לתעלה, בין האגם המר הגדול לאגם תמסח (אזור הידוע כ"החווה הסינית"). בתחקיר נאמר: "הסוללה הושמדה". אולם לא ברור אם הסוללה הושמדה על ידי המטוסים או באמצעות אש ארטילריה שנורתה לעברה.⁷⁷ (טילים של סוללת SA2 עם סימני פגיעות אופייניים לארטילריה נמצאו צפונית לבנייני המשאבות של החווה הסינית). המכ"ם של הסוללה נפגע בליל 15 באוקטובר 1973 על ידי טנק, ואין לדעת אם היה שלם קודם לפגיעה זאת.⁷⁸ סוללת SA6 נוספת הושמדה בגזרה. גם ביחס אליה אין חיל-האוויר קובע מי השמידה - אוויר או ארטילריה.⁷⁹

ההיערכות לקרב ביום 14 באוקטובר 1973 מדרום למצרי המיתלה

במסגרת קרבות היום ניהלו כוחות מאוגדה 252 קרב משולב נגד כוח מצרי שכלל את חטיבת השריון 3 המצרית וגדוד ממונע נוסף בסיוע טנקים. הקרב נוהל באזור שמדרום לציר המיתלה - אזור שהיה תפוס על ידי כוחות ישראלים דלילים. בקרב נטלו חלק כוחות קרקע ישראלים מועטים יחסית. הכוחות כללו את גדוד חיר"ם (צנחנים) 202, גדוד צנחנים מוקטן (בפיקוד דורון רובין ז"ל); גדוד שריון מוקטן 46 מחטיבה 401 ובו שתי פלוגות טנקים; גדוד חרמ"ש 89 מחטיבה 875 (חטיבה 8) ובו שתי פלוגות חרמ"ש. גדוד הצנחנים 202 הופקד על אבטחת הכנף הדרומית של חזית אוגדה 252, ולשם כך הוא תוגבר בפלוגת טנקים מוקטנת.⁸⁰

77 צה"ל-זרוע האוויר, מפקדת להק אוויר-מחלקת תוא"ר, ענף לתולדות חיל-האוויר, **תקיפת סוללות טילי קרקע אוויר ב"מלחמת יום הכיפורים"**, פברואר 1978, עמ' 244.

78 שיחה עם המ"פ אבי ליאור ז"ל על ירי הטנק שלו על המכ"ם. ראו גם: אהוד מיכלסון, **"אבירי לב" גדוד 184**, משרד הביטחון, ההוצאה לאור, 2003, עמ' 257.

79 חיל האוויר, **תקיפת סוללות טק"א**, עמ' 244.

80 יהודה וגמן ואריק זטורסקי, **לחימת השריון בקרב ואדי מבעוק 14 אוקטובר - 1973**, אתר עמותת המרכז למלחמת יום כיפור, (אוגוסט 2020), עמ' 17.

הכוח המצרי נע מערבה עם שחר לתוך ציר חולי שעבר בערוץ ואדי מבעוק והוביל מאזור התעלה בואכה ציר הרוחב.

ממזרח התמקם לחסימת הציר גדוד החרמ"ש 89 באזור המתחם המכונה "עכברוש" במפגש ואדי מבעוק עם ציר הרוחב.⁸¹ באזור צומת המתלה חנה גדוד השריון 46 (מג"ד דוד שובל) שהשתייך לחטיבה 401.

הכוח הארטילרי שעמד לרשות האוגדה, התבסס על אגד ארטילרי 209. האגד כלל שני גדודים בינוניים סדירים (402, 403) גדוד מכמ"ת (מרגמות כבדות מתנייעות) 160 מ"מ, וגדוד מכמ"ת 120 מ"מ. בתחילת המלחמה צורפו אליו 2 גדודים כבדים מהאגד המטכלי: גד"כ 647, בפיקוד המג"ד אריה זינגר ז"ל, וגד"כ 329 (מג"ד קימל) שכלל 2 סוללות 175 מ"מ.⁸² כפי שנראה, לגדודים הכבדים היה חלק מכריע בקרב. האגד נפרס ברובו באזורים שממול למעברים. במרחב הרלוונטי לגבינו נפרס גד"כ 647 ממזרח לצומת המיתלה. 2 סוללות מהגדוד 402 הבינוני נפרסו מצפון מערב לצומת. לצורך סיוע ישיר לגדוד 202 נפרסו סוללת מכמ"ת 120 מ"מ באזור ציר "יורה" 68 וסוללת רועם 155 מ"מ מגדוד 403 על ציר "יורה".⁸³ גד"כ 329 פרס את סוללותיו לסירוגין, בין ציר המיתלה לציר הגידי, אך מראיונות שנערכו עם קציני הגדוד, הסתבר כי ביום 14 באוקטובר הוא פרס בגזרת הגידי ונטל חלק בקרב שניטש שם, אם כי ייתכן שסוללה אחת פרסה קרוב יותר לכיוון צומת המיתלה.⁸⁴

צה"ל נערך להתקפה הצפויה שנועדה לפי המידע המודיעיני ליום 13 או 14 באוקטובר.⁸⁵ הערכת אוגדה 252 הייתה כי המצרים יתקפו בשני הצירים המרכזיים, ציר המיתלה ("עטיפה") והגידי ("פוררת"). על כן פרסה האוגדה את שתי חטיבות הטנקים שלה ואת עיקר כוחות האגד הארטילרי

81 על הרכב הכוחות ופריסתם ראו גדעון אבידור, **מהפתעה לנוקאאוט קרב ואדי מבעוק 14 באוקטובר 1973**, מכון חץ, 2018, עמ' 7.

82 סוללה א', סוללה שלישית שסופחה לא"א 214 בגזרת ציר "עכביש", הושמדה ביום 13 באוקטובר על ידי מטוסי האנטר עירקיים.

83 צביקה עופר (עורך), **דו"ח מפקד א"א 209/252 במלחמת יום כיפור**, ספריית בית התותחן, ספטמבר 2004.

84 בשיחה טלפונית שנערכה ביום 26 בפברואר 2023 עם קצין עמדת התותחים בגדוד 329 שמואל שי (שיה), עולה כי הגדוד ירה מעמדה בציר הגידי על טק"א בטיווח טייסים. התיאור שמסר תואם לפעילות יום 14 באוקטובר, אך הוא לא יכול לאמת את התאריך.

85 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 303-305.

להגנה על מבואות צירים אלה.⁸⁶ האזור שממול צפון המפרץ דרומה לכיוון ציר "יורה" נתפס כשטח שאינו צפוי להתקפה, ולכן נאחזו בו כוחות רגלים כאזור הגנת אגף בלבד. נראה כי לא כך סברו המצרים בכוונם את התקפתם בתנועת איגוף מדרום, לכיוון ואדי מבעוק וציר "יורה". כוונת המצרים הייתה לפרוץ בכוח של חטיבה משורינת (חטיבה 3 מדיוויזיה 4) וגדוד חרמ"ש (גדוד 339 מדיוויזיה ממוכנת 6) שינועו לכיוון דרך הרוחב דרך ואדי מבעוק, ומשם לעבר ציר המיתלה ובכך לחסום את מיצר המיתלה.⁸⁷

כאמור, ערב הקרב העבירו המצרים 14 סוללות טילי קרקע אוויר מסוגים שונים לגדה המזרחית של תעלת סואץ על מנת לאפשר מטריית נ"מ לכוחות הפורצים. מתוכן 5 סוללות הועברו לגזרה הדרומית.⁸⁸ כפי שעולה ממפת פריסת הסוללות, 3 סוללות נפרסו לאורך התעלה מול גזרת הלחימה, כולל סוללת 6SA מול ציר המיתלה, סוללות 3SA, אחת באזור מעוז הכפר מצפון לו, והשלישית 2SA מדרום לו, מול פתחת ואדי מבעוק.⁸⁹

לא ברור האם המצרים בחרו בכוונה את אזור ההתקפה לאור הכוחות הדלילים בגזרה.⁹⁰ אולם גם אם היה זה השיקול שהנחה אותם, הוא לא הועיל. הסתבר בדיעבד כי על אף שהפתיעו את צה"ל בהתקפתם האוגפת באזור לא צפוי, בסופו של יום הם ספגו מפלה קשה.

הקרב בוואדי

בליל 12-13 בחודש חצו הכוחות התוקפים את התעלה ונפרסו בעמדות זינוק לאורך ציר "לכסיקון" בין הכפר אל-שט (מעוז "ניסן") לבין עיון מוסא, אזור עמדת הנברון⁹¹ הנטושה "מבדד". כבר בצוהרי יום 13 באוקטובר גילו תצפיות צה"ל את החטיבה המצרית והופעלה עליה אש

86 אבידור, **מהפתעה לנוקאאוט**, עמ' 20-21.

87 לואי' (אלוף) ג'מאל חמאד, **מלחמת אוקטובר 73 – מחקר ולקחים, קהיר 1988**, בתרגום פסח מלובני, עמ' 254.

88 גיא רונן, **מלחמת יום כיפור בראי הנ"מ המצרי**, עבודה סמינריונית במסגרת פו"ם, בהנחיית ד"ר דני אשר.

89 מפת היערכות סוללות טק"א בגדה המערבית 14 אוק' 73, **תקיפת סוללות קרקע**, עמ' 227.

90 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 309. אצל אורן מופיעות שתי סברות להסטת התקופה מהתכנון המקורי בציר הגידי בואכה רפידיים דרומה. הראשונה היא מודיעין שגילה מערך צה"ל דליל, והשנייה סיוע לפריצה דרומה לכיוון ראס סודר.

91 מעוז ארטילרי ובו סוללת תותחים שהוצבה בתוך בונקרים.

ארטילרית, כפי שמתאר הגנרל חמד בספרו: "החטיבה השלימה את מעבר התעלה בשעה 1330 בצוהריים, והיא נערכה באזור המתנה קדמי שהוקצה לה בציר אל-שט-עיון מוסא. האזור היה נתון לאש ארטילרית ארוכת טווח של האויב באותה עת, דבר שגרם למספר אבדות בנפש ובכלי רכב בחלק מיחידותיה".⁹² סביר להניח כי האש נורתה אך ורק מתותחי 175 מ"מ. לפי העולה מדברי מפקד האגד: "אנחנו יורים שוב עם ה-175 לטובת המזח, כי אנו נמצאים כבר מחוץ לטווח ה-155 על הקו הקדמי. הסוללות זזו אחורה והאויב זז מזרחה".⁹³ (צומת המיתלה היה בטווח של כ-30 ק"מ מאזור היערכות החטיבה, ליד מוצב הכפר. ראו מפת הזירה). בגזרה פרסו ביום 13 באוקטובר 1973 גד"כ 647, וייתכן שגם סוללה מגד"כ 329.⁹⁴ נראה כי יחידות אלה, בשל טווח תותחיהן, הן שפגעו בחטיבה המצרית ובכוחות נוספים שנערכו על ציר הכפר עיון מוסה.

בשעות הלילה צלחו גם סוללות הטק"א שנועדו להשתתף בהתקפה ולחפות על הכוחות התוקפים מפני חיל-האוויר. 3 סוללות פרסו כמפורט לעיל והעניקו מטריית נ"מ לנתיב התקיפה המתוכנן. 2 סוללות נוספות בגזרה פרסו מול ציר הגידי. עם תחילת תנועת הכוחות המצריים בשעה 0630 זיהו אותם תצפיות המודיעין של חטיבה 401 וגדוד 202, ולפי יומן המבצעים של חפ"ק האוגדה החל האגד לירות לטובת גדוד 202 כבר משעה 0743.⁹⁵

ניהול האש וביצוע ירי במתווה "בנדיגו"

עם גילוי ההתקפה המצרית בשעה 0630 לערך החלה האוגדה להפעיל את מערך האש שלה. אין לנו מקורות ברורים לגבי הפעלת האש על סוללות הטק"א, פרט לשלוש המילים שביומן המבצעים האוגדתי.⁹⁶ אך כיום אין ספק שמייך החלה מפקדת הסיוע האוגדתית בהפעלת תוכנית ירי לעבר סוללות הטיילים בטיווח תצפית אוויר. מרשומות צה"ל ומעיון בדו"ח גיחות

92 חמאד, **מלחמת אוקטובר 73**, עמ' 252.

93 דברי מפקד האגד, **כנס חת"ם לסיכום מלחמת יום הכיפורים**, 1 במאי 1974, מרכז המידע בית התותחן.

94 עופר, **דו"ח מפקד א"א 209/252**, עמ' 95. לגבי הסוללה מגדוד 329 המקורות מעורפלים, אולם לפי דו"ח מיום 7 באפריל 2022 ששלח אליי אילן אדמון, מסו"ל סוללה ב', סביר להניח כי הסוללה הייתה באותו יום בגזרת הגידי.

95 **דיווח האגד ביומן המבצעים של חפ"ק האוגדה**, שעה 140743.

96 ראו ציטוט מול ה"ש 8 לעיל.

האוויר⁹⁷ שנמצאו בארכיון צה"ל, עולה כי כבר בשעה 0700 החלו גיחות חיל-האוויר לזירה. בשעה 0730 הגיע מטוס עיט דו-מושבי שיעודו היה תצפית, ושהטיסו הטייס בן צבי ועימו הטייס סימון ששימש מת"ץ האוויר. נראה כי מטוס זה טיווח את הארטילריה ארוכת הטווח של צה"ל.⁹⁸ עוד נראה כי האש הארטילרית שהפעיל גד"כ 647 על סוללות הטק"א, נוסף על אמצעים שהפעילו מטוסי חיל-האוויר, הביאו לשיתוק כל סוללות הטק"א בגזרה. על תוצאות הירי למדנו דווקא מפי הגנרלים המצריים, אשר תיארו בכתוביהם את אירועי היום. פריק אוול פאוזי כותב בספרו:⁹⁹

"עם תחילת ההתקפה, הותקפו סוללות אלה על ידי מכת אש ארטילרית מרוכזת של תותחי 175 מ"מ ארוכי טווח של האויב, שפגעה בחמש מהסוללות האלה. ארמיות 2 ו-3 לא יכלו לאבטח את עמדות גדודי הטילים האלה בגדה המזרחית, וגם חיל-האוויר לא הגיש להן כל סיוע."

ירי תותח 175 בגזרת המעברים (צלם: אבי יודקובסקי; באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית).

⁹⁷ פ"מ 41 מיום 14 באוקטובר 73. א"צ תיק 7-47/1986. הגיחה מאוזכרת גם באתר האינטרנט של טייסת העמק (טייסת 109).

⁹⁸ תודתי לטייס (כיום פרופסור) סא"ל (בדימוס) הראל גילוף, על שהבהיר לי את דו"חות הגיחות הנ"ל.

⁹⁹ פריק אוול (מקביל לגנרל 4 כוכבים) מחמוד פאוזי: **מלחמת אוקטובר 1973 - מחקר ולקחים**, פרק 8, עמ' 179-180.

העובדה שהגנרל מתייחס ל-5 סוללות מביאה לכלל מסקנה שמבצע "בנדיגו" נערך במקביל גם בגזרת מוצא הגידי שבה פרס גדוד 329. ואכן בשיחה עם קציני הגדוד הסתבר כי הגדוד ביצע ירי "בנדיגו" באזור צומת הגידי.¹⁰⁰ גנרל ואצל, מפקד ארמיה 3, מפרט בספרו (בתרגום מלובני) את האסון שירד על חטיבה 3:¹⁰¹

"התקפת חטיבה 3 שריון החלה בצורה לא מעודדת, שכן על פי התוכנית לאבטחת חטיבה 3 שריון הייתה אמורה להתבצע לפני תחילת ההתקפה מהלומה אווירית, אך היא לא התבצעה, מאחר ולא נוצר קשר עם גדודי הטק"א שהועברו אל הגדה המזרחית של התעלה לפני אור ראשון של ה-14 באוקטובר, וזאת כדי לאבטח את גיחות המטוסים המצריים וכדי שלא יותקפו על ידם. כאשר כבר נוצר הקשר, לא יכלו גדודי הטק"א לפעול, מכיוון שהאויב פעל כנגדן באש הארטילריה ארוכת טווח שלו, שהגבילה את פעילותן, שכן חלק מהאנטנות הדרושות לאכוונת הטיילים נפגעו כתוצאה מכך. כך נשארה החטיבה ללא חיפוי אווירי וללא הגנה אווירית."

באותו יום בשעה 1030 ביקר דיין בחפ"ק פיקוד הדרום. מפקד החפ"ק האווירי אל"ם שפר (שטופר) דיווח לו שנקלט שדר מצרי, ולפיו פגעה ארטילריית צה"ל בטק"א המצריים. להערכתו אין טילים בגזרה הדרומית. דיין התקשר לאל"ם גיורא פורמן, רמ"ח אוויר במשל"ט חיל-האוויר, שאישר כי אכן קיימות סוללות בגזרה. תגובת דיין הייתה: "זה ממש לא טוב ששטופר חושב שאין סוללות ואתה מחזיק את זה אצלך".¹⁰² ואכן לאחר שיתוק הסוללות משעות הבוקר המוקדמות פעלו מטוסי התקיפה של צה"ל באופן חופשי מעל שדה המערכה. על זירת ואדי מבעוק הופעלו 69 גיחות של מטוסי עיט, סער (סופר מיסטר משודרג) ופנטום, אשר גרמו לחטיבה אבדות קשות.¹⁰³ למשל, הושמדו כל גדוד הארטילריה שנע בתוך

100 שיחה טלפונית עם שמואל שי (שיה).

101 לואא' (אלוף) עבד אל-מונעים ואצל, **הסכסוך הערבי-ישראלי, מזיכרונות פריק עבד אל-מונעים ואצל**, קהיר, 2002.

102 אזכור מעניין ומביך זה מופיע אצל שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים, קבלת החלטות בפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים**, צה"ל-מחלקת היסטוריה, 2013, עמ' 868.

103 בר-יוסף, **מלחמה משלו**, עמ' 269.

טור החטיבה, ¹⁰⁴ וחפ"ק החטיבה. בקרב נפל מפקד החטיבה עקיד (אל"ם) נור עבד אל-עזיז. ¹⁰⁵

תם יום קרב

על סופו של אותו יום קרב, מספר הגנרל חמאד בספרו:

"מפקד דיוויזיה 4 משורינת הציג את תמונת המצב בפני מפקד ארמיה 3, והדגיש בפניו את היקף אבדות החטיבה, שהגיעו לכדי 60 טנקים T55, 9 נגמ"שי BK, וכל תותחי גדוד הארטילריה שלה, כתוצאה מההפצצות האוויריות, ומערכי טילי הנ"ט SS 11, בנוסף למותו של מפקד החטיבה, והימצאות מספר גדול של הרוגים ופצועים בשטח". ¹⁰⁶

הקרב באזור ואדי מבעוק החל בהפתעה לכוחות הישראליים, אשר לא נערכו לקראתו. לא נעשה כל תכנון סדור להגנת האזור שמדרום לציר המתלה. היערכות הכוחות לקרב נעשתה בצורה חפזה וכסדרת תגובות לתנועת הכוחות המצריים. תחילתו של שיתוף הפעולה הראשוני בין חיל-האוויר לתותחנים החל במשלוח מטוס העיט-תצפית מטייסת 109 שטיווח את הארטילריה הישראלית הכבדה על סוללות הטק"א. ירי ראשוני זה לימדנו כי שיטת הטיווח שפותחה ב"בנדיגו" הייתה יעילה. עובדה כי הירי על סוללות הטק"א שיתק אותן למשך הקרב. בכך נפתחו השמיים לפעילות חופשית של מטוסי חיל-האוויר. פעילות זו הייתה מכפיל כוח חשוב של עוצמת האש הישראלית ואחד הגורמים המכריעים לניצחון. בקרב, שהתפתח ללא כל תכנון מוקדם, הפעילו הכוחות הישראלים דה-פקטו את דוקטרינת הקרב המשולב. היה זה שילוב מנצח של כוחות חיל אוויר, שריון, חי"ר וארטילריה. כל כוח תרם את חלקו לניצחון המוחץ, בלא תיאום מוקדם. שיתוק סוללות הטק"א אף שכנע את המטכ"ל ואת מפקדת פיקוד הדרום בנכונות דוקטרינת ה"בנדיגו" כאמצעי לשיתוק סוללות טק"א על ידי הארטילריה.

¹⁰⁴ חמאד, **מלחמת אוקטובר 73**, עמ' 257.

¹⁰⁵ ואצל, **הסכסוך הערבי-ישראלי**, עמ' 222.

¹⁰⁶ חמאד, **מלחמת אוקטובר 73**, עמ' 266.

חלק ה': שיתוק סוללות טק"א לאחר הצליחה

בבוקר 16 באוקטובר 1973 צלח כוח שריון מחטיבה 421 את התעלה על גבי דוברות באזור מצמד וערך פשיטה לעומק המערך המצרי שממול. בין היתר כלל המערך 5 בסיסי סוללות טילים של חטיבת טק"א שפרסו במרחב עד לעומק 18 ק"מ. בפשיטה תקף השריון את אתרי הסוללות, שמהם היו 3-4 תפוסים על ידי סוללות שהושמדו מאש הטנקים.¹⁰⁷ הכוח נעזר באש ארטילריה ארוכת טווח של סוללה סדירה מגד"כ 55 (מרתון 43) וכן של גד"כ 647.¹⁰⁸ ב-17 באוקטובר הפעיל הכוח אש של גד"כ 647 על מתקן 6121 מול נקודת הצליחה. במהלך הימים הבאים טיווחו קציני הקישור הארטילרי של החטיבה מספר פעמים אש על סוללות טק"א בצפון הגזרה. לפחות בשלוש סוללות נצפו פגיעות טובות,¹⁰⁹ וסוללות אחרות נמצאו נטושות.

ביום 18 באוקטובר צלחה אוגדה 162 את התעלה. עימה צלח גד"כ 647 שיועד לירות על סוללות טק"א. הגדוד פרס סמוך לתעלה ממזרח לדוויר-סואר.¹¹⁰ כמו כן צלח אגד ארטילרי 215 שאולתר מגד"ב 839 האורגני, מגד"ב 834 מאגד 214, ואליהם נוספה סוללה בינונית M109 מגדוד 899 שהגיעה מהצפון. לאחר הפריסה בדוויר-סואר ספג האגד התקפות אוויר, אש נ"ס כבדה ואבדות בנפש. למוחרת היום דילג האגד בעקבות אוגדה 162 אל שיפוליו הצפוניים של אזור הגבעות המבוותרות של ג'בל ג'ניפה ופרס בציר האורך שלמרגלותיו למשך הלילה.¹¹¹ במהלך בוקר 19 באוקטובר צלחה גם אוגדה 252 את התעלה, ועימה צלח גד"ב 872 מאגד 214 שפרס ממערב לאגד 215.

אוגדה 143 שהתפרסה בצפון מרחב הצליחה, קיבלה במשך היום סיוע מגד"כ 647 ומ"מרתון".¹¹² סוללת מרתון החלה לירות בשעות אחר הצהריים שלוש פעמים על סוללת טילים ח-23 שמצפון לאיסמעיליה. כל סוללה סומנה בשתי צורות: מספר בן 4 ספרות במפת הקוד סיריוס ואות

107 אורן, תולדות מלחמת יום הכיפורים, עמ' 361.

108 דו"ח מס"ח חטיבה 421 עודד צ'ופ. אתר החטיבה:
[http://www.421.co.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/hover1\(2\).pdf](http://www.421.co.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/hover1(2).pdf)

109 לפי דו"ח המס"ח, הסוללות: 6620, מקצרה, 6115.

110 כדברי מפקד א"א 215, בכנס סיכום המלחמה מיום 1 במאי 1974, מרכז מידע בית התותחן, פריט 100608.

111 בני ארבל, "האגד הקטן והשפעתו הגדולה", תמיד תותחן (אפריל 2020), עמ' 29.

112 מת"פ, שם; דו"ח מס"ח 421.

עברית ומספר במפות חיל-האוויר. המצרים לא ירו טק"א רבים אותו יום. ייתכן כי הירי הארטילרי, נוסף על נוכחות מרובה של מטוסיהם וקרבות האוויר ההמוניים שמעל אזור הצליחה, מנעו מהם ירי טק"א.¹¹³

הפקודות שניתנו על ידי הפיקוד לאוגדה 162 היו לנוע בפריסה רחבה דרומה דרך מישורי אאידה לכיוון הצירים העולים דרומה אל ג'בל ג'ניפה ולשטוף את סוללות הטק"א שבמרחב.¹¹⁴ בשעות הצהריים החלה האוגדה לטפס על הצירים העולים אל מרחבי גבעות ג'ניפה ולהשמיד את סוללות הטק"א הרבות הפרושות במרחב. האוגדה חדרה כ־35 ק"מ לדרום מערב תוך טיהור המרחב.¹¹⁵ כדברי מפקד א"א 215 אל"מ חיים גרניט:

"לא הייתה פה רק ריצה על פרחים [בסיסי טילים], אלא בכל המקומות האלה, לפני שהם עלו, ירתה הארטילריה. כפי שאתם רואים, באותו היום, ב־19 בחודש, שלוש החטיבות נכנסו פנימה והתחילו לרוץ ולתפוס את החלק הצפוני של ג'בל ג'ניפה ולדפוק בכל מקום בסיסי טילים".¹¹⁶

בערב בישיבה שהתקיימה בחפ"ק פיקוד הדרום, ביקש הרמטכ"ל את "מפת סוללות הטילים כדי לבדוק אם ניתן לטפל בהן בארטילריה אם יגיע למקומות שאנו רוצים".¹¹⁷ בסיכום הישיבה קבע הרמטכ"ל את קווי הפעולה להמשך הלחימה למוחרת היום והורה כי אוגדות 162 ו־252 תמשכנה בפעילות כלפי דרום תוך השמדת סוללות טק"א. בסיומו של היום סיכם הרמטכ"ל עם שובו לקריה: "האוג' של ברן עשתה עבודה יפה. עלו על 15-20 סול' (חלקם לא פעלו)".¹¹⁸ הרמטכ"ל הוסיף כי ירי הארטילריה על איסמעיליה מנע שיגורי טילים.¹¹⁹

¹¹³ על פעילות חיל-האוויר המצרי בשמי אזור הצליחה אנו מוצאים הדים ברישומי גבי כהן מחפ"ק פיקוד הדרום, א"צ 189/2016, רישומים מיום 19 באוקטובר משעות הצהריים המוקדמות.

¹¹⁴ שם, החל משעה 190715. אברהם אדן (ברן), **על שתי גדות הסואץ**, עידנים, 1979, עמ' 248 ואילך.

¹¹⁵ אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עמ' 252.

¹¹⁶ כנס חת"ם, מספר פריט: 100608.

¹¹⁷ כהן, רשומה מדיון ערב החל משעה 191725.

¹¹⁸ **מחברות לנטש**, 20 באוקטובר 2310. אוגדה 162 מכונה במקורות "**ברן**" – כינויו של מפקדה.

¹¹⁹ גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, עמ' 1058.

למוחרת היום ב-20 באוקטובר המשיכה הארטילריה במלאכת השמדת הטק"א. בצפון הגזרה בשעה 02:29 קיבל גד"כ 647 פקודה לירות על בסיסי הטילים של איסמעיליה¹²⁰ על ידי פלגה לכל בסיס. גמר העסקה ("העסקת" היעד באש) נקבע ל-0555. עם תחילת הירי ספגה אחת מסוללותיו אש נ"ס כבדה.¹²¹ מהאש נהרגו 5 לוחמים ו-44 נפצעו. מרבית כלי הסוללה נפגעו, והנותרים פונו לאחור לשם שיקום הסוללה. עם שחר המשיכו יתר הסוללות בירי על סוללות טק"א יחד עם מרתון, בטיווח מת"ץ אוויר, לפי פקודות המת"פ. לפי העולה מיומן המבצעים ירו שלוש סוללות 175 מ"מ שנותרו בגזרת הצליחה, אש על סוללות הטק"א באיסמעיליה. סוללת מרתון ירתה על סוללה ח-23 ועל מטרה נוספת. חרף הפגיעה שנפגע, החל גד"כ 647 לירות בשעה 0530 על 2 הסוללות הנוספות של איסמעיליה.¹²²

במקביל פתח חיל-האוויר באותו בוקר במלחמה משלו על סוללות איסמעיליה. במבצע שכונה "מפצח 23",¹²³ ושהחל בשעה 0855. חיל-האוויר דיווח על השמדת 2 סוללות במערכי איסמעיליה (כנראה ז-23 וז-35) וסוללה שלישית שנמצאה ריקה (כנראה ח-23).¹²⁴ סוללות אלה הותקפו כבר על ידי הארטילריה ביומיים האחרונים.

בשעה 0800, בהמשך הבוקר, ירה גד"כ 647 לטווח רחוק, בטיווח מת"ץ אוויר, על סוללה 5323 בדרום מזרח ג'ניפה והבעירה.¹²⁵ בשעות אחר הצהריים הצטרפה סוללה כבדה של גד"כ 329 שפרסה ממזרח לתעלה, לירי אל סוללות הטק"א מדרום לג'ניפה.¹²⁶ כעולה מהרשומות, הורה רב-אלוף בר-לב, מפקד החזית, לברן לחסל סוללות טילים פעילות ("חיות") באזור המערכים הצפופים ("עודדה") שמדרום לרכסי ג'ניפה "ועוד 8 סוללות דרומה", כדי שניתן יהיה להפעיל את חיל-האוויר. בר-לב תיאם אישית את הארטילריה כדי לסייע לברן.¹²⁷ מיומן המבצעים רואים כי המערך הכבד החל לפעול לטובת ברן בגזרת דרום ג'ניפה.

120 מת"פ 200355.

121 שם 0444.

122 מת"פ 200554-200530.

123 תקיפת סוללות קרקע, עמ' 304.

124 בר-יוסף, מלחמה משלו. סוללה שלישית הושמדה במרחק 20 ק"מ.

125 מת"פ 200800.

126 מת"פ 201610.

127 רישומי גבי כהן.

לפקודת ברן פרס א"א 215 בציר "עברה" 60 וסייע לפעולתן של חטיבות הטנקים, אשר התפרסו על פני דרום הג'ניפה והשמידו כ-10 סוללות.¹²⁸ לבקשת מפקד אגד 215 סא"ל חיים גרניט ומפקד האוגדה פרס הפיקוד את סוללת מרתון וגד"ב רועם של האגד 341 (גדוד בינוני עם טווח מוגדל) ממזרח לאגם המר בציר "לכסיקון" 269.¹²⁹ מיקום זה אפשר הושטת סיוע לשתי האוגדות הנעות דרומה וכעונן לביצוע מבצעי "בנדיגו" ביומיים הבאים.

אוגדה 252 שהתקדמה בדרום-מערב מישורי אאידה, גילתה סוללת טילים שירתה ממערב, מתוך מערכי ראמה, לעבר מטוסים שהושיטו לה סיוע. קצין האג"ם של האגד רס"ן עודד טירה טיווח את גדוד הסיוע היחיד שעמד לרשות האוגדה. לאחר מספר תיקוני ירי הופעלה על הסוללה אש לתכלית שהדליקה את הסוללה, שבערה כל הלילה. למחרת קיבלה האוגדה סיוע אווירי בגזרה ללא הפרעה.¹³⁰

חלק ו': 21, 22 באוקטובר 1973 המשימה: השמדת הטיילים

בדיון שהתקיים בחפ"ק דבלה ב-20 באוקטובר 1973, קבע הרמטכ"ל כי תפקידה החשוב ביותר של הארטילריה הוא השמדת הטק"א. לדעתו תפיסת צומת שמצפון למתחם בולוניה תאפשר לה ירי ארטילרי על הסוללות שמעבר לרכסים. ירי ארטילרי ישחזר את הצלחת אותו יום במניעת ירי טילים מאיסמעיליה.¹³¹ בפועל כבר התקדם האגד הארטילרי דרומה יותר, אל ציר "עברה" 60, ותפס עמדה בטווח פגיעה בסוללות.¹³² לגבי הטיילים, סיכם הרמטכ"ל: "אשתדל לשים קת"ק [כנראה על עתקה, ב"א] כפי שהוחלט עד 1200 בארטילריה ואחה"צ נרד עם חיל-אוויר".¹³³ בהנחיות שניתנו בהמשך הדיון, לאחר צאת הרמטכ"ל, נקבע כי החוליה שתונחת על עתקה תשמש לצורכי מודיעין ו"קיתוק" (ביצוע תצפית קדמית) לתותחנים ולחיל-האוויר.¹³⁴ לקראת סיום הדיון עם הרמטכ"ל סיכם בר-לב,

128 ברן, **על שתי גדות הסואץ**, 255-257.

129 ברן, **על שתי גדות הסואץ** עמ' 257.

130 לוחמים שונים, "מטרת סוללה" ספר גדוד 872 (בהוצאה פרטית) עמ' 70; אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 438; שיחה טלפונית עם עודד טירה 9/2022.

131 שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, עמ' 1058. ראו גם הוראותיו בקד"מ רמטכ"ל, שם, עמ' 1072.

132 אלחנן אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 437. על זירת ג'ניפה ראו מפת פריסות א"א 215.

133 רישומי גבי כהן מאותו יום.

134 שם.

מפקד החזית, את המטרה:

"המטרה הסופית בשלב זה חופש פעולה אווירי ממערב לאגם [...] מחה: א. השגת חופש פעולה אווירי: (1) על ידי השריון על טילים; (2) על ידי ארטילריה (תצפית[?]); (3) אם כל זה לא עוזר עד הצוהריים אז אין ברירה אלא לתקוף את הטילים במטוסים".¹³⁵

בסיכום הישיבה הדגיש הרמטכ"ל בין היתר: "הארטילריה תשמיד סוללות בטיווח ממטוסי עיט. בהתאם נאמר בפקודה למוחרת ("אשור" 17) כי פד"ם: "ישמיד סוללות טילים בגזרתו על ידי הכוחות התוקפים ועל ידי ירי ארטילרי המטווח בסיוע חיל-האוויר".¹³⁶

בשעות הבוקר של יום 21 באוקטובר 1973 התנהלו קרבות קרקע קשים בין אוגדה 162 לבין כוחות מצריים.¹³⁷ אגב כך הפעילו תצפיות האוגדה את יחידות הארטילריה שממזרח לאגם המר¹³⁸ נגד טק"א. לפחות סוללה אחת הושמדה.¹³⁹ נראה שכ-4 סוללות הושמדו על ידי חטיבות הטנקים של אוגדה 162 ושל אוגדה 252 שפעלה ממערב למישורי אאידה.¹⁴⁰ בשעה 1030 פנה ברן לפיקוד בתלונה שלא קיבל 175 מ"מ והוא נזקק מאוד לתוספת ארטילריה. תשובת מפקד הפיקוד הייתה: "מוכרחים לקחת" [כנראה לצורך "בנדיגו", ב"א].¹⁴¹

בשעה 1200 החל להתבצע "בנדיגו". בשעה זו עדכן קתמ"ר נתי שרוני את הרמטכ"ל: "סוללת טילים ראשונה הלכה על ידי ארט' בטווח של טיס "עיט" - "סקייהוק".¹⁴² בשעה זו ברן חזר וביקש עוד ארטילריה, וגורודיש ענה: "כשנגמור את הבנדיגו. עוד מעט. הם כבר דפקו 2-3 סוללות".¹⁴³

135 שם.

136 אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 441.

137 שם, עמ' 443. אדן, **על שתי גדות סואץ**, עמ' 263.

138 נראה שהכוונה לגדוד 431 שפרס ליד סוללת מרתון. אורן, **תולדות מלחמת**, עמ' 444.

139 שם, עמ' 444.

140 פירוט מספרי הסוללות ראו: שם, שם; אדן, **על שתי גדות סואץ**, עמ' 263.

141 **יומן מבצעים**, ספר הקלטות של חמ"ל פיקוד הדרום מיום 21 באוקטובר 1973, ספריית בית התותחן כותר 5667, 21 בחודש, שעה 1030.

142 **מחברות לנטש** מיום 21 באוקטובר שעה 1200.

143 **יומן מבצעים**, שעה 1200.

מרכז ניהול אש של סוללת טילים שנפגע ע"י ארטילריה (צלם: יחזקאל רחמים; באדיבות הצלם).

בשעה 1325 הודיע ברן שהוא מפעיל את חיל-האוויר. מהודעה זו ניתן להבין כי עם תום ביצוע "בנדיגו" החל חיל-האוויר בסיוע קרוב לאוגדה 162. בשעה 1330 פנה סגן הרמטכ"ל למפקד הפיקוד בשאלה על מצבו של ברן, וקיבל קבל תשובה על ידי אריה (לוי?):¹⁴⁴ "4 סוללות טילים נדפקו על ידי בנדיגו".¹⁴⁵ בשלב זה נראה כי נסתיים הירי על סוללות הטילים באותו יום, והכוחות המסייעים נפנו לסייע לאוגדות.

בשעה 1412 פנה מפקד הפיקוד וביקש מברן כי יטווח ארטילריה על שתי סוללות טק"א (4923, 4925). אורי בן-ארי, סגן מפקד הפיקוד, הוסיף כי שתי סוללות אלה הן האחרונות שנותרו לאחר ששלוש סוללות הושמדו: "אם תעלה עליהם גמרנו את העניין".¹⁴⁶ יומן המבצעים מלמד כי הפקודה לירות על שתי הסוללות הועברה כשעה לאחר מכן לסוללה מרתון 43, אשר התקשתה בקשר עם המטוס. אגב כך התפוצץ קנה, וחייל נפצע באופן שדרש

¹⁴⁴ תא"ל אריה לוי, עוזר ראש אג"ם וקתמ"ר עד חודש ספטמבר 1973.

¹⁴⁵ מחברות לנטש מיום 21 באוקטובר 1973 שעה 1330.

¹⁴⁶ יומן מבצעים.

פינוי מוסק. בשעה 1620 ניתנה פקודה לירי על סוללה ל-3 ת"פ מס"ח 500.¹⁴⁷ בשעה 1512 דיווח ברן לפיקוד: "השמדתי עוד סוללה בארטילריה 4325"¹⁴⁸ (סוללה דרומית, ממערב לעיר לסואץ שכנראה טווחה על ידי קת"ק שהוצב על עתקה, ב"א). מוטי הוד, יועץ האוויר לפיקוד, נכנס סמוך לכך לדיון שהתקיים בחפ"ק הפיקוד בראשות הרמטכ"ל ודיווח: "שאחרוני הטילים חוסלו. ברן טיווח, ו-2 הסוללות חוסלו על ידי ארטילריה". הדעת מתקשה לקבל קביעה זו, שכן הירי על הסוללות נמשך עד למוחרת היום.¹⁴⁹ מכל מקום, מציין גבי כהן, הכותב ונציג מחלקת היסטוריה בחפ"ק, את התרשמותו מן המעמד: "העיניים של עיזר [עזר ויצמן, ב"א] ומוטי נוצצות. ניכר שהיו מוכנים לנשק את ברן מפני שנחסכה גיחת פנטומים על סוללות טילים". מבע פניהם של שני האלופים הטייסים מעיד על הקשיים שחיל-האוויר היה נתון במלחמתו בסוללות הטק"א, ועל תפקידם החשוב של כוחות השדה, במיוחד של הארטילריה בניקוי השמים. כל זאת על חשבון כוח האש המועט שעמד לרשות כוחות השדה. תעדנה על כך קריאות מפקדי האוגדות ברן (כפי שראינו לעיל) ושרון לתוספת ארטילריה. ואכן, כבר עם סיום ירי "בנדיגו" באותו יום, החלו האוגדות לקבל סיוע מסיבי ממטוסי חיל-האוויר.

נראה כי הברק בעיני שני אלופי חיל-האוויר היה מוקדם מדי. מפי שר הביטחון שהגיע לחפ"ק הפיקוד, הסתבר כי בביקורו באוגדה 162 שמע כי שתי סוללות עדיין פעילות. על כן דרש דיון בנושא.¹⁵⁰ ואכן על מנת לשמר את התנופה ולמנוע ירי טק"א, קיבלו הסוללות מרתון ו-329 הנחיה להמשיך ולהעסיק את סוללות הטק"א ל-3, ל-4 ו-ל-12.¹⁵¹ בשעה 2330 ניתנה פקודה לאגדים להמשיך בירי טפטוף על הסוללות הנ"ל כל הלילה. 11 פגזים למטרה. בבוקר ינחיתו מכת אש מרוכזת של 35 פגזים על כל מטרה.¹⁵²

באותו יום בעברה הצפוני של המובלעת בגזרת אוגדה 143 קיבל גד"כ 647 פקודות ירי על שלוש סוללות באיסמעיליה. בטרם נורה פגז ראשון נודע

¹⁴⁷ סוללה שבין שתי הסוללות הקודמות.

¹⁴⁸ **יומן מבצעים**, 21 בחודש שעה 1512.

¹⁴⁹ רישומי גבי כהן מיום 21 באוקטובר 1973 החל משעה 1445.

¹⁵⁰ גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, עמ' 1114.

¹⁵¹ **מת"פ** 211415-1720.

¹⁵² **מת"פ** 2330.

כי עמדות ח-25 ו-ז-23 ריקות. נראה שהירי עליהן ותקיפת חיל-האוויר ("מפצח 23") שבוצעו יום קודם,¹⁵³ הביאו לשיתוקן. על כן בוצע ירי רק על ח-23,¹⁵⁴ למרות שדווחה על ידי חיל-האוויר יום קודם כריקה.

לפי התכנון שנערך בחפ"ק הפיקוד ושאושר על ידי הרמטכ"ל,¹⁵⁵ הוטל על אוגדה 162, בסיוע אוגדה 252 שתגן על אגפה המערבי, לתפוס ממערב למזרח את השטחים שמדרום לג'ניפה תוך חסימת הציר לקהיר ("סרג") וחבירה לגדות התעלה. לאור קיומן של סוללות פעילות באזור בסיס האוויר שלופה דרומית לג'ניפה, נקבע כי כל הארטילריה האוגדתית תופקע לשם ירי על סוללות הטק"א, ולביצוע "בנדיגו" על ידי הסוללות הכבדות. התקווה הייתה שעד שעה 0800 יחוסלו כל סוללות הטילים, ואז יוחזר הסיוע הארטילרי לאוגדה ועימו סיוע אוויר.¹⁵⁶ לפי אלחנן אורן האגד היה מוכן מהבוקר לסייע לחיל-האוויר לתקוף את סוללות הטק"א האחרונות בגזרה. רק בשעה 0900 אפשרו תנאי מזג האוויר לתקוף את מערך הטק"א שהושמד.¹⁵⁷ לפי תחקירי חיל-האוויר הוא החל במקביל בביצוע מבצע "מפצח 25" בשעה 0900 וסיים אותו בשעה 1145.¹⁵⁸

יומן המבצעים של המת"פ מגלה תמונה שונה אשר לירי הארטילרי על סוללות הטק"א.¹⁵⁹ בשעה 0545 יצאו פקודות מהמת"פ: "אגד ארטילרי 215 יעסיק את סוללת מרתון על סוללות טק"א כ-4, ל-12, ל-3. אגד 209 יעסיק את הסוללה מגד"כ 329 על סוללות טק"א ל-4, ל-7, ל-9". יומן המבצעים אינו מספק נתונים על ירי גד"כ 329 ועל תוצאות הירי. מרתון החלה את הירי בשעה 0552 והפעילה אש מדורגת על סוללות ל-12 ו-ל-3. האש על סוללה כ-4 נעצרה.¹⁶⁰

אין בידינו נתונים על ירי הסוללות הבינוניות על טק"א, פרט לכך שעד שעה 0830 לא ניתן סיוע ארטילרי לכוחות השדה עקב הירי הארטילרי על

153 **תקיפת סוללות קרקע**, עמ' 304 ואילך.

154 **מת"פ** 210630-210330.

155 יומן רל"ש הרמטכ"ל, א"צ 216-168/2016 מחצות 21 באוקטובר 1973.

156 אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עמ' 270.

157 אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 451.

158 בר-יוסף, **מלחמה משלו**, עמ' 332; **תקיפת סוללות קרקע**, עמ' 317 ואילך.

159 אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עמ' 270.

160 **מת"פ** 220545-0645.

הטילים במהלך ששאב את כל משאבי אש הסיוע מחטיבות אוגדה 162, ששיוועו לאש סיוע. באותו בוקר ביצעה האוגדה את המהלך המורכב שנועד להניע את כוחותיה ממערב לדרום-מזרח עד לחיץ החקלאי ושפת התעלה תוך איגוף הכוחות המצריים וכיתורם לקראת הפסקת האש הצפויה.¹⁶¹ לפי ברן עסוקה הייתה הארטילריה בחיסול בסיסי הטילים עד אחרי 0830. רק בשעה 0900 החלו לספק לחטיבות סיוע ארטילרי ואווירי "בשפע" בקרבות הקשים שניהלו.¹⁶²

במקביל בגזרת אוגדה 143 הודיע אגד ארטילרי 214 כי גד"כ 647 השמיד סוללת טק"א נוספת (פרח 6214).¹⁶³

חלק ז': סיכום מבצעי ירי "בנדיגו" על טק"א

ב-21-22 באוקטובר 1973

קשה להעריך מי השמיד מה בשני המבצעים שנערכו בימים 21-22 באוקטובר 1973, שהיו למעשה מבצע אחד מתמשך, ושהותירו שמיים נקיים מטילים. ברור שביום 21 באוקטובר 1973 החל מבצע "בנדיגו" ארטילרי בטיווח טייסים. למוחרת נמשך הירי הארטילרי על סוללות טק"א ולצידו ערך חיל-האוויר את מבצע "מפצח 25" שתקף את אותן סוללות ממש.¹⁶⁴ בכנס חתם לסיכום המלחמה, שנערך ביום 1 במאי 1974, סיכם מת"פ דרום אלי דורון כך:

"ביצענו בנדיגו אחד עם שמונה סוללות ארטילריה בהתראה של ארבע שעות. זה בוצע על שמונה בסיסי טילים קרקע-אוויר, בגזרה הדרומית, צפונית לסואץ, על ידי אגד 209 וגדוד 55. זה בוצע היטב ולמעשה הוכח כי בנדיגו עובד טוב. הבסיסים האלה שותקו ולא פעלו, ואורבך יעיד על זה".¹⁶⁵

הנתונים מעורפלים משהו, אך העובדה שהמת"פ מציין שמונה סוללות טק"א מלמדת שכיוון למבצעי 21-22 באוקטובר. וכשהוא מכוון לשמונה

161 אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עמ' 272.

162 שם, עמ' 273.

163 **יומן מת"פ** 21 באוקטובר 1973 שעה 0943.

164 **תקיפת סוללות קרקע**, עמ' 322.

165 כנס חת"ם, פריט: 100608.

סוללות ארטילריה ומדגיש "אגד 209 וגדוד 55", אין לנו אלא להסיק שהוא מונה גם את סוללות אגד 215 וסוללת 329. שכן תחת פיקוד אגד 209 לא היו אלא שתי סוללות בינוניות. מפקד אגד 209 אל"ם יעקב ארז חזר על הדברים:

"בוצע בנדיגו על 8 בסיסי טילים בגזרה הדרומית, בטווח מטוסי הקרב. לא בנדיגו מלא על 23 בסיסי טילים או יותר כפי שתוכנן אלא על 8 בסיסים בלבד עם סד"כ יותר קטן. התוצאות היו טובות מאוד לפי דיווח טייסי הקרב".¹⁶⁶

בסיכומי חיל-האוויר מצוין שהושמדו באותו יום במבצע "מפצח 25" ארבע סוללות טק"א.¹⁶⁷ כיוון שסוללות אלה גם הופגזו באותו יום על ידי הסוללות הכבדות כורכר ומרתון, קשה לקבוע מי יזכה בקרדיט על פתיחת השמיים. סבורני, כי מן הראוי להעניקו במשותף לחיל-האוויר ולארטילריה. אין צורך לזמן לעדות את "אורבך" הנ"ל. בכנס חת"ם השתתף גם מפקד חיל-האוויר בני פלד, אשר השיב על שאלה בעניין זה:

"לגבי השאלה הראשונה על סואץ. תוכננו הבנדיגו הזה על 8 הסוללות בסואץ במקביל אנחנו תקפנו מהאוויר ומגבוה. השמדנו את כל ה-8 לא נפגענו אף אבדה. איזה מהסוללות חטפה ארטילריה ולא ירתה בגלל הארטילריה ואיזה אנחנו דפקנו אינני יודע. אני יודע שלא הייתי רוצה להגיד שאפשר היה לעשות את זה בלי כי אני לא יודע למדוד במקרה הזה בדיוק את התמורה. אני רק יכול להגיד שהעובדה שהם לא הצליחו לשגר באופן אפקטיבי כמות גדולה מאוד של טילים יכולה בהחלט לנבוע מזה שהם היו מוטרדות [מועסקות] בו זמנית בתוכנית מתואמת על ידי ארטילריה".¹⁶⁸

יהא מי ששיתק את הסוללות אשר יהא - משעות הבוקר לא נראו יותר שיגורי טק"א בשמיים. חיל-האוויר פעל באופן חופשי מעל יחידות ארמייה 3, ואלפי חיילים מצרים ביקשו להיכנע ולהתמסר לידי כוחותינו.¹⁶⁹ אציין

166 שם.

167 בר"וסף, **מלחמה משלו**, עמ' 332.

168 **כנס חת"ם**, עמ' 79. עותק מתיק א"צ 507/10411/981

169 בר"וסף, **מלחמה משלו**, עמ' 334.

כי כמות קני הארטילריה של שתי האוגדות הייתה מועטה. הארטילריה התקינה הבינונית של שתי האוגדות בערב 21 בחודש, כללה באגד 215: 5 קנים בגדוד 834; 7 קנים בגדוד 839, 4 קני רוכב בסוללה מגדוד 899 ו-6 קני רועם בגדוד 841 ממזרח לאגם המר. באגד 209 היו לכל היותר (אין דיווח) 8 קנים בגדוד המוקטן 872. הארטילריה הפיקודית כללה 2 סוללות 175 מ"מ ממזרח לתעלה (סוללת מרתון דיווחה על 3 קנים).¹⁷⁰

אפילוג

ממרחק השנים, כחוכמה שלאחר מעשה, נראים הדברים באור שונה מאשר נראתה תוכנית מבצע "בנדיגו" ערב מלחמת יום הכיפורים. מבצע "בנדיגו" בא לעולם על רקע שניים מן הקשיים שאפפו את סיום מלחמת ההתשה. האחד היה קשיי חיל-האוויר להתמודד עם מערך הטק"א. השני: חולשתה החומרית של הארטילריה. שני אלה והעובדה שהאמריקאים פתחו את מחסניהם בפנינו, הוליכו את צה"ל לתכנון "בנדיגו".

טעות הייתה להפיק לקחים ממלחמת ההתשה וליישם על מתווה של מלחמה כוללת - הפתרון מסוכן. אם חיל-האוויר פעל באופן יעיל "כארטילריה מעופפת" במלחמת ההתשה, אין להסיק כי כך יפעל במתאר לחימה שונה. כך גם ההנחות שעמדו בבסיס שיקולי המתכננים. מבצע "בנדיגו", שתוכנן על בסיס הנחה של "תנאים סטריליים", לא הלם מראש מצב של מלחמה כוללת. במלחמה כוללת יש לצאת תוך הנחה שכל מה שעלול להשתבש, אכן ישתבש. כפי שראינו לעיל, וכך אירע בפועל. המלחמה נכפתה על צה"ל בתרחיש כאוטי של "קטסטרופה", תולדת התראה קצרה. לכך יש להוסיף את פריסת גדוד 55 בגולן ערב המלחמה ובהמשך הועברה לגולן למעלה ממחצית הסד"כ הארטילרי שיועד למבצע.

מבצע "בנדיגו" סווג כמבצע מיוחד. פותחו לו תרגולות ייחודיות המתאימות רק לו, כגון שיטת טיווח ייחודית המחייבת תרגול ממלאי תפקידים ייחודיים. על מנת לשמר את ניסיונם של הכוחות שתורגלו ולוחמיהם, אסור היה להחליף יחידות וממלאי תפקידים בנקודות מפתח (בדומה למיומנות בגרירת גשר הגלילים). העניין סבוך שבעתים במקום שבו ההסתמכות במלחמה כוללת הייתה על יחידות מילואים שהוקמו זה עתה.

¹⁷⁰ מת"פ 211845. נציין כי אגד תקני אמור לכלול 60 קנים, כולל מרגמות.

התכנון עצמו היה מורכב ועירב גורמים רבים, וכל אחד מהם עלול היה לנתק את שרשרת הפעילות.¹⁷¹ קדמו לתוכנית תכנון מדוקדק ותרגולות שפותחו לאחר ניסויי היתכנות, שנערכו לגורמים המשתתפים בשלהי שנת 1971: כלי הארטילריה השונים, יכולות אמצעי התצפית האוויריים ויכולות טייסי חיל-האוויר לטווח. וכמובן הממשק בין חיל-האוויר ליחידות האש - הן מבחינת התקשורת האלחוטית והן מבחינת נוהלי דיבור הייחודיים לטווח.

האימון המשותף עם חיל-האוויר אפשר את המשך מבצעי "בנדיגו" ה"קטנים" שעליהם למדנו לעיל. יפים לעניין זה דברים שנאמרו לי בשיחה עם קצין התותחנים הבכיר תא"ל (בדימוס) יעקב זיגדון ששימש גם מפקד המכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה):¹⁷²

"הקרב בוואדי מבעוק מוכיח את המובן מאליו. את נחיצות הקרב המשולב. חוכמת הפיקוד בקרב היא למצות ולתזמן את היתרון היחסי שיש לכל אמצעי בעיתי, ובמקום המתאימים [...] שרשרת ה"בנדיגו הקטן" מאששת את הקביעה שכלל שהתוכנית תהיה פשוטה יותר, כך יש לה סיכויים לצאת לפועל. מה היה שם? טייס מטווח סוללת 175 מ"מ על סוללות טק"א - חבילה קטנה ומגובשת".

עובדה כי כאשר הופעלה השיטה שפותחה בפשטות, היא הניבה פירות. בקרב ואדי מבעוק ולאחר מכן החל מיום 19 באוקטובר 1973 לא הופל שום מטוס על ידי טק"א באזורים שבהם פעלה הארטילריה ממערב לתעלה. לאחר בוקר 22 באוקטובר נפתחו שמי החזית בפני חיל-האוויר, ומטוסיו החלו לבצע מאות גיחות.¹⁷³

לקחי המלחמה הופקו על ידי כל זרוע בנפרד. חיל-האוויר פיתח תפיסה שונה ומערכות חדשות ועצמאיות שבאו לידי ביטוי בהשמדת הטק"א הסורי במלחמת לבנון הראשונה¹⁷⁴ כמעט ללא אבדות לכוחותינו.

חיל-התותחנים הגדיל את הסד"כ שלו ל-87 גדודים, רובם מצוידים

171 זיגדון מונה לעניין זה: טיווח, איכון, אש נ"ס, מחשבי ירי, מטאורולוגיה.

172 שיחות ותכתובת עם הכותב מיום 8 במאי 2023.

173 אורי בר-יוסף, **מלחמה משלו**, עמ' 333.

174 מאיר פינקל, "בניין הכוח למבצע 'ערצב' 19 (1973-1982), **בין הקטבים** 20 (יולי 2019), עמ' 89.

בתותחים מודרניים M109. עליהם נוסף ציוד אלקטרוני מודרני שכלל מכשירי מכ"ם לטיווח, מדי טווח לייזר, מדי מהירות לוע ומחשבי ירי לכל גדודי התותחים.¹⁷⁵ בכך הוגדל כוח מאמץ האש היבשתי לרמה מקובלת בצבאות המערב, והוקטנה תלות כוחות היבשה בסיוע אוויר.

¹⁷⁵ יעקב זיגדון וסימן טוב שגיא, **תותחנים בשל"ג סיפור מלחמה**, הוצאת יד לתותחנים, 2015, עמ' 22-23.